

Pitkäaikaistyöttömien taloudellinen selviytyminen

Laura Huhtaniska

Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö
Yhteisö- ja perusturvatyö
Sosionomi (AMK)

KEMI 2012

Tekijä(t)	Laura Huhtaniska
Opinnäytetyön nimi:	Pitkäaikaistyöttömien taloudellinen selviytyminen
Sivuja (+liitteitä):	64
Opinnäytetyön kuvaus:	
<p>Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata pitkäaikaistyöttömien taloudellista selviytymistä. Päättökysymys työssä on: Miten pitkäaikaistyöttömät selviytyvät taloudellisesti. Muita tutkimuskysymyksiä ovat: millaisia kokemuksia pitkäaikaistyöttömällä on työttömien perusturvasta ja millaisia selviytymiskeinoja työttömät ovat käyttäneet. Tavoitteena on antaa ääni työttömille, ymmärtää ilmiötä ja herättää keskustelua.</p>	
Teoreettinen ja käsitteellinen esittely:	
<p>Teoreettisen viitekehyksen työssä muodostavat käsitteet: työttömyys, pitkäaikaistyöttömyys, köyhyys ja taloudellinen hyvinvointi.</p>	
Metodologinen esittely:	
<p>Opinnäytetyössä aineistoa tarkastellaan kokonaisvaltaisesti. Tutkimuskohdetta pyritään ymmärtämään ja kuvaamaan todellista elämää, joten opinnäytetyön toteuttaminen noudattaa laadullista eli kvalitatiivista tutkimusotetta. Aineistonkeruumenetelmänä on teemahaastattelu. Aineiston analyysissä on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Opinnäytetyö etenee ilmiöpohjaisesti ja jokaisessa pääluvussa on mukana kaikki neljä tutkimuksen peruselementtiä: Teoria, aikaisemmat tutkimukset, omat tulokset ja pohdinta. Työn lopussa on kokoava päätösluku, jatkotutkimushaasteet ja luottavuuskysymykset.</p>	
Keskeiset tutkimustulokset:	
<p>Selviytymiskeinoiksi muodostuivat sisällönanalyysin tuloksena pääluokat: sosiaalinen tuki, yksilölliset keinot, yhteiskunnan tuki ja järjestöjen apu.</p> <p>Yhteiskunnalta ei koettu saavan paljon apua, mutta sosiaaliturvajärjestelmää pidettiin hyvänä. Jokainen haastateltava täydensi tulojaan toimeentulotuella ja ruoka-avulla. Työttömän perusturvaa eikä tulevaa perusturvan korotusta pidetty riittävänä.</p> <p>Arjesta selviytyminen vaati eniten yksilöllisiä selviytymiskeinoja, kuten säästäväisyyttä, tinkimistä ja ruuan itse laittamista. Yksilöllisiä selviytymiskeinoja olivat myös oma aktiivisuus ja omien oikeuksien puolesta taisteleminen. Taloudellinen apu ja sosiaalinen tuki läheisiltä auttoivat myös selviytymään.</p>	
Johtopäätökset:	
<p>Johtopäätöksinä voidaan pitää perusturvan riittämättömyyttä ja hyvinvointivaltion avun riittämättömyyttä. Yksilöllisten selviytymisstrategioiden ja järjestöjen kenttä sen sijaan on kasvamassa.</p>	
Asiasanat: Työttömyys, pitkäaikaistyöttömyys, pienituloisuus, köyhyys, selviytyminen	

Author(s):	Laura Huhtaniska
Thesis:	Financial managing of the long-term unemployed
Pages (+appendixes):	64
Thesis description:	
<p>The purpose of this bachelor's thesis is to describe the financial managing of the long-term unemployed.</p> <p>The main research question in the thesis is: How do the long-term unemployed manage financially. Other research questions are: What kind of experiences have the long-term unemployed had of the basic unemployment security and what kinds of managing skills have the unemployed used. The target of the thesis is to give voice to the unemployed, give a more throughout understanding of what happens to the unemployed and to provoke discussion.</p>	
Theoretical summary:	
<p>The theoretical frame of reference consists of the following concepts: Unemployment, long-term unemployment, poverty and financial welfare.</p>	
Methodological summary:	
<p>In the thesis the material is studied comprehensively. The attempts to understand the subject of examination and to depict the actual living, so the implementation of the thesis complies with qualitative research method. The material collecting method used on the thesis is theme interviews. The material has been analysed with material derived content analysis. The thesis progresses according to phenomena and every main chapter includes all four basic elements of research: Theory, previous research, own results and reflection. At the end of the thesis there is a concluding end chapter, challenges for further research and reliability questions.</p>	
Main results:	
<p>The means of survival formed as a result of the content analysis were the following main categories: social support, individual methods, support from the society and the help of organizations.</p> <p>The subjects of the interviews did not experience getting a lot of help from the society, but the social welfare system was considered good. Every interviewee complemented their income with income support and food support. Neither the unemployment benefit nor the incoming increase of it were not considered sufficient.</p> <p>Managing everyday life requires individual surviving methods such as economy, bargaining, making your own food. Being activity and fighting for your own rights, financial help and social support from friends and family also help to manage.</p>	
Conclusions:	
<p>It can be concluded that subsistence support and the help from the welfare state are inadequate. The field of individual managing strategies and the field of non-governmental organizations is gaining ground.</p>	
Key words: Unemployment, Long-term unemployment, small income, poverty, managing	

SISÄLLYS

Tiivistelmä

Abstract

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	6
2.1 Tutkimuksen suorittaminen.....	6
2.2 Tutkimusetiikka	7
2.3 Tutkimuskohde ja tutkimuskysymykset.....	9
2.4 Teoreettis-metodologiset valinnat.....	10
2.5 Haastattelujen suorittaminen.....	12
2.6 Aineiston analyysi.....	13
3. SISÄLLÖNANALYYSI.....	16
4 TYÖTTÖMYYS ELÄMÄNTILANTEENA	19
4.1 Pitkäaikaistyöttömyys	21
5 KÖYHYYS	25
6 TYÖTTÖMÄN TOIMEENTULO JA PERUSTURVA	34
7 TALOUDELLINEN HYVINVOINTI.....	40
8 ELÄMÄNHALLINTA JA SELVIYTYMINEN	43
8.1 Elämänhallinta.....	43
8.2 Työttömien selviytyminen	44
9 PÄÄTÖSLUKU	52
9.1 Johtopäätökset.....	52
9.2 Aikaisemmat tutkimukset.....	53
9.3 Pohdintaa.....	55
9.4 Työn luotettavuus.....	57
9.5 Jatkotutkimusehdotuksia.....	58
LÄHTEET.....	60

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön idea lähti kiinnostuksesta pitkäaikaistyöttömyyttä ja siihen liittyviä ilmiöitä kohtaan. Työttömyys on yksi yhteiskuntamme suurimmista epäkohdista, vääryyksistä. Siihen liittyvä köyhyys taas on vielä suurempi vääryys. Suomessa pitkäaikaistyöttömyys on kasvanut viimeisen muutaman vuosikymmenen sisällä yhteiskunnan rakennemuutosten myötä. Köyhyys taas on tänä päivänä otsikoissa selvästi kasvavana ilmiönä. Aihe on ajankohtainen ja ilmiö, joka koskettaa koko yhteiskuntaa, mutta erityisesti työtöntä itseään. Miten hyvinvointiyhteiskunta vastaa kasvavaan työttömyyteen, köyhyyteen ja huono-osaisuuden kasautumiseen? Perusturvaan on tulossa korotus, mutta onko se riittävä?

Mitä työttömyysturvalla elävän pitkäaikaistyöttömän elämä on? Mitä pienituloisuus tai köyhyys on ja miten siitä selviydytään? Näitä kysymyksiä olen tutkinut opinnäytetyössäni. Köyhyys, toimeentulon ongelmat ja taloushuolet ovat monelle arkipäivää ja selviytyminen arjessa vaatii elämänhallintakeinoja. Valitsin opinnäytetyöni haastateltavaksi pitkäaikaistyöttömiä, koska heillä pieni toimeentulo on vakiintunut elämässä ja työttömyys ja siihen mahdollisesti liittyvä köyhyys elämäntilanteena on ollut jo pidempiaikaista. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa pitkäaikaistyöttömän näkökulmasta siitä, miten selviytyä. Eli tarkoitus on kuvata todellista arkielämää ja ymmärtää sitä.

Vähävaraisuus on monille myös tuntematonta, joten haluan muistuttaa myös niitä, jotka elävät kaukana siitä arjesta, jossa moni vähävarainen elää. Työttömien ja vähävaraisten kanssa työskentelevätkään eivät aina ymmärrä, millainen taloudellinen tilanne asiakkaalla voi olla. Esimerkiksi sosiaalityössä harkinnanvaraista toimeentulotukea jätetään usein käyttämättä eikä asiakkaan taloushuolia pidetä vakavina. Eli tarkoitus on lisätä tietoisuutta köyhyydestä ja selviytymisestä, ja herättää keskustelua.

Opinnäytetyö tuottaa hyödyllistä tietoa työttömyydestä, köyhyydestä ja elämänhallintakeinoista myös sosiaalialalla tehtävää työtä ajatellen. Tulevana sosionomina kohtaan vähävaraisia työssäni työvoimahallinnossa, sosiaalitoimistoissa ja järjestöissä.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

2.1 Tutkimuksen suorittaminen

Opinnäytetyöni lähti liikkeelle aiheen valinnasta, jossa koin haastavaksi aiheen rajaamisen. Minua kiinnostaa työttömyysproblematiikka, ja köyhyysteema oli juuri ajankohtainen aihetta valittaessa. Opinnäytetyöni ohjaajat ehdottivat aiheen rajaamista taloudelliseen selviytymiseen. Tein tutkimussuunnitelman tammikuussa 2011. Luin opinnäytetyötäni varten paljon kirjallisuutta, tein muistiinpanoja, suunnitelmia ja luonnoksia työn rakenteesta ja käsitteistä. Metodologisista valinnoista laadullinen tutkimus ja haastattelu tiedonkeruumenetelmänä olivat selviä valintoja alusta asti. Aloitin työn kirjoittamisen vasta marraskuussa 2011, sitä ennen keskityin muihin opintoihin ja työhön. Tänä aikana uusi hallitus vaihtui ja perusturvaan päätettiin tehdä korotus. Huomioin korotuksen kysymällä haastateltavilta, millä tavoin he uskovat korotuksen vaikuttavan heidän arkeensa.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma parhaillaan elää tutkimushankkeen aikana (Eskola & Suoranta 2000, 15). Tutkimussuunnitelman laatimisen ja opinnäytetyön aloittamisen väli oli opinnäytetyöprosessissani pitkä. Töiden vuoksi opinnäytetyöni tekeminen viivästyi. Tänä aikana mielenkiinto aihetta kohtaan ei kuitenkaan hävinnyt ja tehtyäni haastattelut ja aloitettuani kirjoitustyön kiinnostus ja halu tehdä työtä oli korkeampi kuin aikaisemmin. Myös aiheen yhteiskunnallinen merkitys pysyi tärkeänä koko opinnäytetyöprosessin aikana.

Opinnäytetyön rakenne muotoutui kirjoitustyön mukana. Perinteisen raporttimallin sijaan päädyin suppilomalliin, jossa jokaisessa pääluvussa on tutkimuksella ominaiset osiot; teoria, aikaisemmat tutkimukset, omat tulokset ja pohdinta. Lopussa on loppukoonti, luotettavuus- ja jatkotutkimuskysymykset.

Opinnäytetyön tekeminen oli kaiken kaikkiaan haastavaa. Epätoivo iski monessa vaiheessa, koska en ole ennen tehnyt opinnäytetöitä. Jokaisesta prosessin vaiheesta luin paljon ja lähes kaikki tutkimustoimintaan liittyvä tieto oli uutta. Opinnäytetyö oli hyvin opettavainen työ sekä aiheesta, että tutkimuksen tekemisestä.

Opinnäytetyön alussa kirjoitin omat ennakkokäsitykset ja tiedot ilmiöstä. Pyrin sulkemaan nämä tiedot ja ennakkokäsitykset analyysin ulkopuolelle niin ettei ne vaikuttaisi lopputulokseen.

2.2 Tutkimusetiikka

Kaikki tutkimukset sisältävät eettisiä ratkaisuja ja lukuisia eri päätöksiä, jonka vuoksi tutkija joutuu eettisten kysymysten eteen useita kertoja tutkimusprosessin aikana (Eskola & Suoranta 2000, 52). Tärkeimpinä eettisinä periaatteina ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa mainitaan informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset ja yksityisyys. Muut eettiset kysymykset voivat koskea esimerkiksi vallankäyttöä ja laillisuuskysymyksiä. Haastattelussa eettiset ongelmat ovat erityisen monitahoisia ja ne tulee huomioida jokaisessa tutkimuksen vaiheessa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 19- 20.)

Tutkimusetiikka käsitteenä on hyvin moniulotteinen. Juhani Pietarinen esittää artikkelissaan ”Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä” kahdeksan yleistä eettistä vaatimusta, jotka kaikille tutkijoille tulisi asettaa. Ne ovat älyllisen kiinnostuksen vaatimus, rehellisyyden vaatimus, tunnollisuuden vaatimus, vaaran eliminoiminen, ihmisarvon kunnioittaminen, sosiaalisen vastuun vaatimus, ammatinharjoituksen edistäminen ja kollegiaalinen arvostus. (Pietarinen 2002, 60 -68.)

Tutkimuksessa lähtökohtana tulee olla ihmisarvon kunnioittaminen. Itsemääräämisoikeus tarkoittaa, että ihminen saa itse päättää haluaako osallistua tutkimukseen. Perehtyneisyydellä tarkoitetaan, että tutkittava tietää tutkimuksen kulun ja kaiken mitä voi tapahtua tutkimuksen kuluessa. Epärehellisyyttä tulee välttää, kuten esimerkiksi toisten tekstiä ei saa esittää omanaan eli plagioida, tulosten yleistettävyyttä ei pidä kritiikittömästi esittää, tuloksia ei pidä sepittää eikä kaunistella ja raportoinnin tulee olla huolellista. Lisäksi toisia tutkijoita ei tule vähätellä. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2010, 25- 27.)

Tutkimusprosessin eettiset näkökulmat voidaan jakaa kolmeen luokkaan, joista ensimmäisenä voidaan pohtia tutkimusaiheen eettistä oikeutusta eli miksi juuri kyseisen ilmiön tutkiminen on perusteltua. Tätä pohdin jo tutkimussuunnitelmaa tehdessä. Tämän

pohtiminen on ensiarvoisen tärkeää, kun kyseessä on sensitiivinen tutkimusaihe. Toinen pohdinnan arvoinen asia tutkimuksen eettisessä arvioinnissa on tutkimusmenetelmät, eli saadaanko tavoiteltava tieto aiotuilla aineistonkeruumenetelmillä. Pidän haastattelua relevanttina menetelmänä selvittää työttömien selviytymiskeinoja, koska siinä voin tehdä lisäkysymyksiä ja saada aiheesta kokonaisvaltaisen kuvan. Kolmas eettinen näkökulma liittyy tutkimusaineiston analyysiin ja raportointiin. Toimin niin ettei aineistosta selviä haastateltavien henkilötietoja ja pidän aineiston opinnäytetyöprosessin ajan vain minun saatavilla. Tutkijan eettinen velvollisuus on raportoida tutkimustulokset mahdollisimman rehellisesti ja tarkasti, mutta samaan aikaan suojella tutkittavia. (KvaliMOTV).

Laadullisessa tutkimuksessa on tuotava esiin, miten analyysiprosessi on edennyt ja miten esitetyt tulokset on saatu. Pelkkä tulosten esittäminen ilman kuvausta analyysistä ei siis riitä. Tutkimusprosessista on pyrittävä tekemään "läpinäkyvä", jotta myös eettisten kysymysten huomioimisen arvioiminen mahdollistuu. (KvaliMOTV). Tässä luvussa kerron rehellisesti ja mahdollisimman tarkasti työni vaiheista ja työn lopussa luotettavuudesta.

Hyvän tutkimusetiikan ja tietosuojalainsäädännön noudattamiseksi toimin opinnäytetyö-prosessin ajan seuraavanlaisesti: Lähetin järjestölle, josta haastateltavia etsin, tutkimussuunnitelmani. Lähetin myös saatekirjeen, jossa oli perustiedot opinnäytetyöstäni, koulusta ja omat yhteystietoni. Saatekirjeessä kerroin myös aineiston käsittelystä ja säilyttämisestä. Haastateltavia löytyi myös erään kunnan työpajalta. Kerroin haastateltaville vielä kuka ja mistä olen ja opinnäytetyöni tavoitteesta ja tehtävästä. Kerroin myös seuraavaa: en tuo työssäni julki haastateltavien henkilöllisyyttä enkä muita henkilötietoja, missään vaiheessa opinnäytetyöprosessia. Kun haastattelujen litterointi on valmis, hävitän haastattelumateriaalin nauhurista. En tuo julki sellaista tietoa, joka loukkaisi haastateltavien yksityisyydensuojaa ja luottamuksellisuutta, joka haastattelutilanteissa syntyi. Pidän haastattelut ja muut tutkimuskohdetta koskevat materiaalit vain minun saatavilla. Työni annan luettavaksi haastateltaville sen valmistuttua. Haastateltavien suostumus on etiikan kannalta tärkeä. Haastateltavia etsiessäni pidin tärkeänä, että haastateltavat ilmaisevat selvästi halukkuutensa osallistua haastatteluun.

Tutkijalla pitää olla riittävästi herkkyyttä huomioimaan oman tutkimuksensa ongelmakohdat. Opinnäytetyöhöni liittyi eettisiä ongelmia kuten kuinka varmistan, että haastattelu ei loukkaa haastateltavaa tai että haastateltavalle ei koidu minkäänlaista haittaa. Haastatteluihin osallistuvien kunnioittaminen ja arvostaminen oli yksi tärkeimmistä asioista, joita opinnäytetyötä tehdessä noudatan.

2.3 Tutkimuskohde ja tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykseni on siis: miten pitkäaikaistyöttömät selviytyvät taloudellisesti. Opinnäytetyön pääongelma jakautuu vielä pienempiin kysymyksiin: millaisia kokemuksia pitkäaikaistyöttömillä on työttömien perusturvasta ja millaisia selviytymiskeinoja he käyttävät arjessaan.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tavoitteena on ymmärtää tutkimuskohdetta. Tämän opinnäytetyön tavoitteena on antaa ääni työttömille ja lisätä ymmärrystä aiheesta.

Tutkimuskohteeksi valitsin pitkäaikaistyöttömiä, koska he ovat eläneet työttömyysturvan tai perusturvan varassa jo pidempään ja tietävät mitä työttömyysturvalla eläminen on. Pitkäaikaistyöttömien ryhmä on kuitenkin hyvin heterogeeninen, esimerkiksi iän, sukupuolen, tukien määrän, elämänhallinnan ja työttömyyden keston näkökulmasta. En tehnyt kuitenkaan tarkempaa rajausta tutkimuskohteesta kuin, että haastateltava eläisi tai on vasta elänyt työttömyysturvalla. Ikähaarukka haastateltavissani oli 22- 51 vuotta ja työttömyysaika vaihteli kahdesta vuodesta kahdeksaan vuoteen. Työvoimatutkimuksessa ja tilastoissa käytettävän määritelmän mukaan pitkäaikaistyötön on henkilö, joka on yhtäjaksoisesti ollut yli 12 kk tai enemmän työttömänä eli palkkatyön ulkopuolella. Tähän työhön osallistuneet olivat olleet työttömänä yli vuoden, mutta haastatteluhetkellä kaikki olivat jossain pitkäaikaistyöttömille tarkoitetuissa toimenpiteissä. Haastateltavia oli viisi.

2.4 Teoreettis-metodologiset valinnat

Tarkastelen aineistoa kokonaisvaltaisesti ja pyrin ymmärtämään tutkimuskohdetta ja kuvaamaan todellista elämää, joten opinnäytetyön toteuttaminen noudattaa laadullista eli kvalitatiivista tutkimusotetta. Kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillisiä piirteitä ovat ihmisen käyttäminen tiedon keruun välineenä, laadullisten metodien käyttö aineiston hankinnassa, kohdejoukon valitseminen harkinnan mukaan, tapausten käsitteleminen ainutlaatuisina ja tulosten tulkitseminen sen mukaisesti. Aineistoa tarkastellaan monitahoisesti ja yksityiskohtaisesti. (Hirsjärvi ym. 2010, 161- 164.)

Laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. (Alasuutari 1999, 39). Kvalitatiivinen analyysi vaatii tilastollisesta tutkimuksesta poikkeavaa absoluuttisuutta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on pyrkimyksenä pikemminkin löytää tai paljastaa tosiasioita, kuin todentaa jo olemassa olevia väittämiä. (Hirsjärvi 2009, 161.)

Laadullisessa tutkimuksessa aineistot mielletään yleensä tapaustutkimusaineistoiksi, joten tulokset eivät mahdollista yleistysten tekemistä käytettyjen tutkimusyksiköiden ulkopuolelle. (Räsänen 2005, 87). Laadullisen tutkimuksen yhteydessä ei pitäisi puhua yleistämisestä, sen sijaan voisi eritellä sitä, miten tutkija osoittaa analyysinsä kertovan muusta kuin vain aineistostaan. Suhteuttaminen olisi tässä mielessä parempi termi. (Alasuutari 1999, 251.) En pyri tekemään yleistyksiä haastatteluista ilmenevistä tuloksista vaan niistä tehdyistä tulkinnoista.

Laadullisen tutkimuksen suurimpana ongelmana on millä tavalla jäsentymättömästä tekstiaineistosta voidaan tuottaa uskottavia tutkimustuloksia. Laadullista tutkimusta kritisoidaankin usein luotettavuuskriteereiden hämäryydestä. (Eskola & Suoranta 1998, 209.) Sekä kvalitatiivisessa että kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimuksessa analyysin arviointiperusteiksi nousevat lopulta aineistonkäsittelyyn, esittämiseen ja tulkintaan liittyvät kysymykset. Tärkeää on, että tutkija esittää ja perustelee yksityiskohtaisesti työnsä toimenpiteet. (Räsänen 2005, 98- 99.)

Aineiston hankinnan metodi tässä työssä on teemahaastattelu. Opinnäytetyössäni keskityn pieneen määrään tapauksia ja pyrin analysoimaan niitä perusteellisesti. Pyrin

sijoittamaan tutkimuskohteen yhteiskunnallisiin yhteyksiin ja antamaan siitä yksityiskohtaisen ja tarkan kuvan. Tutkimusotteena tässä opinnäytetyössä voisi pitää tapaustutkimusta, koska tutkittavia on vähän.

Useissa metodikirjoissa mainitaan Robsonin (1995) haastattelua koskevan tekstinsä aloitus: ”Kun tutkitaan ihmisiä, miksi ei käytettäisi hyväksi sitä etua, että tutkittavat itse voivat kertoa itseään koskevista asioista?” (Hirsjärvi ym. 2010, 204) Näin jotenkin minäkin ajattelin aineistonkeruutapaa miettiessäni. Tutkimusaineiston keräsin haastattelemalla viittä pitkäaikaistyötöntä henkilöä. Valitsin haastattelun, koska sillä saan kokonaisvaltaisemman kuvan tutkimuskysymykseeni. Haastattelun etuina pidin myös joustavuutta ja tiedon syventämistä lisäkysymyksillä. En valinnut haastateltavien määrää etukäteen vaan ajattelin, että haastatteluja on tarpeeksi kun olen saanut aineistosta tarpeeksi merkittäviä tuloksia. Ks. saturaation periaate (Eskola & Suoranta 2000, 62.)

Haastattelutilanteessa näin ihmisen subjektina, joka on opinnäytetyöni kannalta merkityksiä luova ja halusin antaa mahdollisimman paljon haastateltavan itse kertoa vapaasti teemoihin liittyvistä asioista. Koska aiheeni on joillekin arka, lomakekyselyyn olisi voinut olla helpompi vastata, mutta siihen olisi myös ollut helppo jättää vastaamatta. Haastattelutilanteessa olikin todella tärkeää luoda luottamussuhde haastateltavaan, jotta heidän olisi helpompi vastata kysymyksiin. Kaikki haastateltavat ovat ainutlaatuisia ja erilaisia, joten uusi haastattelu tuotti aina uutta tietoa. Tämä oli hieman ongelmallista miettiessäni haastateltavien määrää.

Haastattelua tekevän tutkijan tehtävänä on välittää kuvaa haastateltavan ajatuksista, käsityksistä, kokemuksista ja tunteista. Haastattelu on sosiaalinen vuorovaikutustilanne, jolle luonteenomaista muun muassa on, että haastattelu on ennalta sovittu, haastattelu on haastattelijan ohjaamaa ja haastattelijalla on motiivi haastateltavaa. Haastattelumenetelmää voi käyttää erilaisilla eikä yhtä määritelmää haastattelumuodoista ole. Haastattelu voi olla esimerkiksi lomake-, strukturoitu-, puolistrukturoitu-, teemahaastattelu tai syvähaastattelu. (Hirsjärvi 2008, 41)

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa kysymykset kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Tämä vapauttaa haastattelun tutkijan näkökulmasta ja tuo tutkittavien äänen kuuluviin. Teemahaastattelu ottaa

huomioon sen, että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän antamansa merkitykset ovat keskeisiä. Samoin kuin sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelusta puuttuu strukturoidulle lomakehaastellulle luonteenomainen kysymysten tarkka muoto ja järjestys, mutta se ei ole täysin vapaa niin kuin syvähaastattelu. (Hirsjärvi 2008, 47- 48.)

Teemoiksi valitsin tutkimuskysymykseni kannalta tärkeitä asioita. Teemat käsittelivät muun muassa haastateltavan taustatietoja, toimeentuloon liittyviä tietoja, kokemuksia työttömyydestä ja työttömyysturvalla ja/tai toimeentulotuella elämisestä ja selviytymiskeinoja pienituloisuudesta.

2.5 Haastattelujen suorittaminen

Tein haastattelut joulukuussa 2011. Lähetin työttömien yhdistykseen saatekirjeen, jossa kerroin työstäni ja haastatteluista. Minut pyydettiin tulemaan milloin haluan paikan päälle kysymään onko halukkaita. Haastateltavien löytäminen tuntui vaikealta ja minulla oli pieni pelko, ettei vapaaehtoisia haastateltavia löydy, koska aihe on arka eikä haastattelun hyödyt tutkimuskohteelle ole kovin selvät. Haastattelu menetelmänä oli myös haastava, kun aiheena oli joillekin arka ja vaikea aihe.

Löysin vapaaehtoisia haastateltavia työttömien yhdistyksestä ja erään kunnan työpajalta. Haastattelut suoritin järjestön ja työpajan tiloissa nauhuria käyttäen. Haastattelutilanteet sujuivat hyvin ja pyrin olemaan selkeä, herkkä, sopeutuvainen, avoin ja luottamusta herättävä haastattelija. Otin neutraalin roolin, mutta koin, että haastattelutilanne oli joillekin haastateltaville terapeutin kokemus. Vain yhdessä haastattelussa oli häiriötekijöitä, koska haastattelupaikka ei ollut suljettu tila ja ihmisiä saattoi kulkea siitä ohi.

Odotin haastatteluilta yksityiskohtaisempia kuvauksia, mutta haastattelujen tuotokset jäivät melko niukoiksi. Tähän vaikuttivat omat haastattelutaidot, mutta myös joidenkin haastateltavien niukkasuus. Olen suorittanut opintojen aikana monia haastatteluja tuntemattomille, mutta tämän koin kaikista haasteellisimmaksi. Halukkaita haastateltavia oli vaikea löytää ja haastatteluiden tuotos jäi niukaksi. Haastatteluja

analysoidessani mieleeni tuli myös lisää kysymyksiä, joita olisin voinut kysyä. Esihaastattelut ja useammat haastattelut olisivat voineet olla ratkaisu ongelmiin. Haastattelun haittana saattoi olla myös haastateltavan halu antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. Uskon, että vastaukset olivat kuitenkin pääasiassa totuudenmukaisia.

2.6 Aineiston analyysi

Kerätyn aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten teko on tutkimuksen ydinasia. Analyysitekniikat ovat moninaisia ja olemassa on monia eri työtapoja. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 138.) Luin erilaisista analyysitavoista ja mietin mikä sopisi minun työhön. Vaihtoehtoja olisi ollut paljon, esimerkiksi tietokoneella tehtäviä analyysiohjelmia, teemoittelu, luokittelu tai keskusteluanalyysi.

Laadullisen aineiston analysoinnin tarkoitus on luoda hajanaisesta aineistosta mielekäs, selkeä ja yhtenäinen kokonaisuus. Varsinainen analyysi merkitsee tiivistämistä, luokittelua, narratiivin etsimistä ja tulkintaa. Laadullista tutkimusta analysoidaan sanallisesti, ja analyysia tehdään koko tutkimusprosessin ajan. Esimerkiksi haastatteluvaiheessa analysointia tapahtuu, kun tehdään havaintoja ilmiöistä niiden useuden, toistuvuuden ja erityistapausten perusteella. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 137.)

Laadullisessa analyysissä puhutaan usein induktiivisesta tai deduktiivisesta tai abduktiivisesta logiikasta. (Alasuutari 1994) Induktiivisessä päättelyssä lähtökohtana on aineisto. Abduktiivisessä päättelyssä tutkijalla on valmiina teoreettisia ideoita, joita hän pyrkii todentamaan aineiston avulla (Hirsjärvi & Hurme 2008,136.)

Päättelyn logiikan lisäksi laadullinen analyysi voidaan jakaa sen mukaan, mikä on tutkijan suhde teoriaan. Jari Eskola (2001, 2007) on esittänyt laadullisen analyysin muodot aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen tai teorialähtöiseen. Aineistolähtöisessä analyysissä pyritään luomaan aineistosta teoreettinen kokonaisuus. Esimerkiksi ”grounded theory” on tällainen induktiivinen analyysi. Teoriasidonnaisessa analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, mutta ne eivät pohjaudu suoraan teoriaan. Teorialähtöinen analyysi nojaa johonkin teoriaan tai malliin ja aineiston analyysiä ohjaa aikaisemman tiedon perusteella luotu kehys. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95- 96.)

Opinnäytetyössäni teoriat toimivat apuna analyysin etenemisessä jonkin verran, mutta koska aineistoni käsittely ja lopputulos eivät perustu suoranaisesti teorioihin on päättely induktiivista eli aineistolähtöistä.

Opinnäytetyö etenee aineisto- ja ilmiöpohjaisesti ja erilaiset teoriat ja käsitteet toimivat tulkintakehyksinä työssäni. Useat pienet teoriat toimivat siis eräänlaisina ”silmälaseina” ja otan käyttöön uusia teorioita pitkin tutkimusmatkaa. Tällainen toimintatapa vaatii yleensä perinteisen teoriasta menetelmien esittelyn kautta tuloksiin etenevän ja pohdintaan huipentuvan perinteisen raportointikaavan rikkomista. (Eskola 2010, 184.)

Tämän opinnäytetyön rakenne jatkossa onkin seuraavanlainen. Opinnäytetyö etenee ilmiöpohjaisesti, ei tutkimusvaiheittain. Johdannon jälkeen olen kuvaillut tutkimuksen suorittamisen, esiteltyt tutkimusongelmat ja -menetelmät. Seuraavaksi seuraa viisi päälukua ja jokaisessa pääluvussa on mukana kaikki neljä tutkimuksen peruselementtiä: Teoria, aikaisemmat tutkimukset, omat tulokset ja pohdinta. Työn lopussa on kokoava päätösluku, jatkotutkimushaasteet ja luottavuuskysymykset. Eskola & Suoranta (1998) ovat kutsuneet tällaista raportointimallia tuplasuppiloksi. (Eskola 2010, 184 -185.)

Ennen päälukuja esitän kumminkin aineiston analyysini tulokset, jotta lukijan on helpompi seurata omia tuloksiani jatkossa.

Analyysimenetelmänä käytin sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on yksi kvalitatiivisen tutkimuksen laji. (Hirsjärvi ym. 2010, 158.). Sisällönanalyysillä pyritään järjestämään aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä.

(Tuomi & Sarajärvi 2009, 107,112.)

Miles ja Hubermann (1994) kuvaavat aineistolähtöisen analyysin kolmivaiheiseksi prosessiksi. Ensin aineiston pelkistys, sitten aineiston ryhmittely ja lopuksi abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95.)

Haastattelujen kuuntelun ja litteroinnin jälkeen tarkistin aineiston kuten puuttuuko siitä tietoja. Järjestelin aineistoa ja tein muistiinpanoja havainnoistani ja pohdinnoistani. Aineistoista löytyi sekä eroavaisuuksia, että samankaltaisuuksia. En ruvennut

tyypittelemään ja erottelemaan tutkimusaineistoni yksilöitä kovin paljon, koska en pitänyt sitä relevanttina tässä tapauksessa. Sitten etsin alkuperäisistä ilmauksista pelkistettyjä ilmauksia ja yhdistin pelkistettyjä ilmauksia alaluokiksi. Alaluokat yhdistin yläluokiksi ja niistä muodostin kokoavan käsitteen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.)

Kuten aikaisemmin mainitsin, minulla ei ole erikseen teoriaosiota ja tulokset -osiota. Jokainen pääluke pitää sisällään kaikki neljä empiirisen tutkimuksen peruselementtiä. Pääluvut jakautuvat seuraavanlaisiin lukuihin: työttömyys elämäntilanteena, köyhyys, työttömän toimeentulo, taloudellinen hyvinvointi, ja selviytyminen ja elämänhallinta.

Tutkijan työkaluja ovat käsitteet. Tieteellisessä tiedonhaussa pyritään käsitteellistämään tutkittava ilmiö ja hahmottamaan asioita yleisellä teoreettisella tasolla. (Hirsjärvi 2010, 146). Opinnäytetyössä teoreettisen viitekehyksen muodostavat työttömyys-, taloudellinen hyvinvointi, köyhyys- ja selviytymiskäsitteet. Työttömyys, köyhyys ja taloudellinen hyvinvointi -käsitteiden avaamisessa käytetään teoreettista tietoa.

Käsitteiden määritelmiä ja teorioita löytyy useita erilaisia ja olen valinnut työhöni sellaisia käsitteitä ja näkökulmia, jotka koen sopivaksi juuri tähän tutkimusongelmaan.

Sisällönanalyysin tulokset esitän taulukossa seuraavaksi, jotta lukijan on helpompi seurata omia tuloksiani seuraavissa pääluvuissa. Lisäksi jokaisessa pääluvussa esitän haastattelujen suoria sitaatteja ja kytken tulkintoja aikaisempiin tutkimuksiin.

3. SISÄLLÖNANALYYSI

Etsin haastattelusitaateista pelkistettyjä ilmaisuja, joista muodostin alaluokkia.

Taulukko 1. Alaluokat

PELKISTETYT ILMAISUT	ALALUOKAT
”lainaa en uskalla ottaa” ”epäilen korotusta”	pessimistinen asenne
”pärvää jos laskee kaiken” ”jatkuvaa laskelmointia” ”kaikki raha menee ruokaan” ”nipistää jostain muusta jos haluaa jotain muuta” ”hupihommista pitää tinkiä”	talouden laskeminen sinnittely tinkiminen
”sukulaisilta saanut huonekaluja ja vaatteita” ”työttömiltä kavereilta tukea” ”perheeltä saanut lainaan rahaa.” ”miesystävä auttaa”	perheeltä saatu apu ystäviltä saatu vertaistuki
”toivoo että pääsisi töihin” ”aktiivisesti hakee töitä” ”tehnyt sukulaisille ja tuttaville töitä pikkurahasta”	toivo tulevaisuuteen aktiivisuus työnteko
”turhaan rangaistu karensilla” ”joutuu valittamaan päätöksistä” ”turhauttavaa inttämistä” ”Pitäisi olla halvempi vuokra mutta ei löydy halvempaa” ”voitin oikaisuvaatimuksen”	taistelu omista oikeuksista
”ruoka-apua” ”onhan se apua, että saa tukia” ”sosiaalihuollosta jouluaikaan apuja” ”kuntouttava työtoiminta auttanut”	ruoka-apu tuet ja etuudet sosiaalityö kuntouttava työtoiminta
”käyn juoksemassa, käytän kirjastoa ja soitan pianoa” ”ilmaiset kirjastot” ”marjastaminen” ”ollaan keksitty, mitkä ovat halvimmat ja terveellisimmät” ”itse ruokaa laittamalla” ”harrastetaan kokkausta” ”dyykkaan öisin”	halvat harrastukset ruuan itse tekeminen dyykkäminen

”käytän rahaa eri tavoilla ja pärjään vähemmällä” ”käyttää fiksusti rahaa” ”ostaa riittävää ja halpaa” ”kattelee tarjouksia”	rahan käyttö säästäväisyys edulliset ostokset
”on kaikki mitä tarvitsee” ”ei se auta ku päivä kerrallaan mennä” ”ostaa sitten kun rahaa enemmän”	tyytyväisyys hyväksyminen

Alaluokista yhdistin yläluokat.

Taulukko 2. Yläluokat

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
perheen apu ystävien vertaistuki	läheisten apu
sosiaalityö kuntouttava työtoiminta tuet ja etuudet	sosiaaliturvajärjestelmä
ruoka-apu	järjestötoiminta
edulliset ostokset säästäväisyys rahankäyttö	ostoskäyttäytyminen
tyytyväisyys pessimistisyys toivo tulevaisuuteen hyväksyminen	asenne ja ajattelu
taistelu omista oikeuksista sinnittely tinkiminen	itsenäisyys
talouden hoito ruuan itse tekeminen dyykkaaminen työnteko halvat harrastukset	vapaa-ajan käyttö

Yläluokista yhdistin kokoavat pääluokat.

Taulukko 3. Pääluokat

YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
läheisten apu	sosiaalinen tuki
asenne ja ajattelu itsenäisyys vapaa-ajan käyttö ostoskäyttäytyminen	yksilölliset keinot
sosiaaliturvajärjestelmä	yhteiskunnallinen tuki
järjestötoiminta	järjestöjen apu

Sisällönanalyysin tuloksena sain pääluokiksi **sosiaalisen tuen, yksilölliset keinot, yhteiskunnan tuen ja järjestöjen avun**. Tutkimuskysymykseeni: miten pitkäaikaistyöttömät selviytyvät taloudellisesti, vastauksena sain siis näitä selviytymiskeinoja. Lisäksi haastatteluista ilmeni työttömyysturvan ja toimentulotuen riittävyyteen, hakemiseen ja saamiseen liittyviä asioita.

Seuraavissa pääluvuissa käsitelen siis ilmiöön liittyvää teoriaa, aikaisempia tutkimuksia ja omia tuloksia ja pohdintaa samassa luvussa. Yhteiskunnallista apua tarkastelen luvussa 5, työttömyysturvaan liittyviä asioita luvussa 6 ja yksilöllisiä selviytymiskeinoja, sosiaalista apua ja järjestöjen apua luvussa 8. Lopussa on yhteenveto, joka sisältää muun muassa lyhyesti johtopäätökset, aikaisempia tutkimuksia ja pohdintaa. Viimeisenä päätösluvussa on luotettavuuskysymykset ja jatkotutkimushaasteet.

4 TYÖTTÖMYYS ELÄMÄNTILANTEENA

Työttömiä oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan vuoden 2011 joulukuussa 192 000. Työttömyys on yksi yhteiskuntamme haastavimmista riskeistä. Nykypäivän epävakailta työmarkkinoilla kuka vain voi jäädä työttömäksi. Irtisanomiset ja nuorten työttömyys on nykypäivänä otsikoissa. 1990-luvun työttömyyskriisi laman myötä jätti jälkensä eikä talouden nousukaan ole työllisyyttä kovin paljon lisännyt, mikä on osaltaan vaikuttanut pitkäaikaistyöttömyyden ryhmän kasvuun. Työllistämistoimien vaikutukset ovat olleet melko vähäisiä ja pitkäaikaistyöttömyys on muuttunut monien kohdalla pysyväistyöttömyydeksi.

Työttömyys ja sen vaikutukset merkitsevät sekä yhteiskunnallisella, että yksilöllisellä tasolla. Heikot taloudelliset suhdanteet, korkea työttömyysasete, huono työttömyyden hoito ja työkeskeinen arvomaailma ovat yhteiskuntaan liittyviä epävarmuustekijöitä. (Pojjula & Ahonen 2007, 19). Yksilölle työttömyys on elämäntilanne, jonka vaikutukset ulottuvat identiteettiin asti.

Työttömyyden voi määritellä palkkatyön puutteeksi, mutta sen merkitys ihmisellä on paljon muutakin. Yksinkertaistaen taloustieteen mukaan ihmiset tekevät työtä saadakseen taloudellista etua, sosiologian mukaan syynä on osallistuminen tai ainakin osattomuuden välttäminen. (Kortteinen & Tuomikoski 1998; ks. Jahoda 1971.)

Työnteon velvollisuus on Suomessa vahvaa. Suomessa työvoimapolitiikka toteuttaa aktiivilinjaa ja esimerkiksi sosiaalityön tehtävä on asiakkaidensa aktivointi (Julkunen 2008, 50)

Koska suurin osa työttömistä etsii todella työtä ja haluaa sitä eri syistä voimakkaasti, merkitsee työn loppuminen tai sen puute yksilölle tämän toiminnan tahatonta, yksilön tahdosta riippumatonta loppumista ja negatiivista elämäntilannetta. (Pietiläinen 2005, 18.) Työttömyys elämäntilanteena voi olla myös oma valinta ja positiivinen elämäntilanne, mutta se näyttää olevan työkeskeisessä yhteiskunnassamme harvinaista.

Irtisanominen työstä ja työpaikan menettäminen aiheuttaa sosiaalisen aseman heikkenemistä, ajankäytön ongelmia, taloudellisia ongelmia, elämänlaadun heikentymistä ja sosiaalisten suhteiden vähentymistä sekä henkisen hyvinvoinnin ja

terveyden huonontumista. Irtisanominen on yleensä työntekijälle suuri kriisi, joka vaatii koko perheeltä voimavaroja ja ponnisteluja. (Poijula 2007, 33.)

Työttömyyttä makrotasolta Suomessa ovat tutkineet muun muassa Kari Vähätalo (1998), Matti Kortteinen ja Hannu Tuomikoski (1998). Työttömyyteen liittyvä köyhyyden ja syrjäytymisen tutkimusta ovat tehneet Suomessa esimerkiksi Matti Heikkilä (1990) ja Veli-Matti Ritakallio (1994). Näiden ja monien muiden tutkijoiden tutkimuksissa on selvinnyt, että työttömyys vaikuttaa arkielämään, taloudelliseen tilanteeseen, sosiaalisiin suhteisiin ja oman arvon tunteeseen. Tutkimusten mukaan työttömyys vaikuttaa siis taloudellisiin, psyykkisiin, sosiaalisiin, fyysisiin ja jopa kulttuurillisiin tekijöihin.

Perustarpeiden tyydytyksen ja toimeentulon kannalta työn taloudellinen tuotos on useimmille välttämätön. Sen lisäksi työ liittyy ihmisen usein suoraan tai välillisesti osaksi eri ryhmiä ja yhteisöjä sekä viime kädessä osaksi koko yhteiskuntaa (Roine, Seppänen, Siipi 1987, 36.) Osallisuus on yksi hyvän elämän perusedellytyksistä. Ihminen kokee olevansa osallisena yhteiskunnassa, kun hän tekee työtä, harrastaa ja osallistuu. Osallisuudessa on kysymys identiteettiin ulottuvasta kokemuksesta. Työttömät jäävät usein osattomiksi ja se voi aiheuttaa lamauttavia ja traumatisoivia kokemuksia. (Poijula & Ahonen 2007, 42- 43.)

Työttömyyden seurauksia koskevissa tutkimuksissa vallitsee yksimielisyys työttömyyden kielteisistä vaikutuksista ihmisten hyvinvointiin. Työttömien sopeutumista koskevat psykologiset ja sosiologiset tutkimukset ovat paljastaneet työttömyyden yhteyden moniin hyvinvoinnin vajeisiin. Suomalaisessa yhteiskunnassa ihminen tuntee itsensä arvokkaaksi ja hyödylliseksi usein työn kautta. Kun palkkatyö on niin keskeinen osa useimpien työkäisten ihmisten ”normaalia” elämää ja elämänhallintaa, on selvää minkälaisia vaikutuksia työttömyydellä voi olla. (Vähätalo 1998, 111).

Seuraavasta haastateltavan kommentista näkee työttömyyden aiheuttaman lamaannuksen ja ajankäyttöön ja omanarvontunteeseen liittyvät ongelmat.

”tylsää, ei ollu mittää, aamulla tuntu, et ei kehtaa ees nousta ylös, ku ei ollu mittää”

Työttömyystutkimuksen klassikotutkimuksena pidetyn Marie Jahodan Marienthal-tutkimuksessa (1937) selvisi työttömyyden merkitys elämänhallinnalle. Esimerkiksi se, että työttömäksi jääminen murtaa työntekijöiden itsekunnioitusta, ajankäyttöä ja asemaa perheessä ja yhteiskunnassa. Marie Jahoda onkin korostanut perinteisiä palkkatyöhön liittyviä arvoja kuten, että työ jäsentää ajankäyttöä, työ merkitsee sosiaalisia kontakteja, palkkatyö luo tunteen vaikuttamisesta, jäsentää ihmisen identiteettiä ja mahdollistaa osallistumisen säännönmukaiseen toimintaan. (Vähätalo 1998, 49, 62.)

Työttömyyden psyykkisiä vaikutuksia tutkineissa tutkimuksissa on todettu työttömyyden aiheuttavan masennusta ja muita psyykkisiä haittoja. Mielenkiintoista tämän opinnäytetyön kannalta on se, että tutkijoiden mukaan työttömyys elämäntilanteena ei sinänsä vaikuta masennukseen, vaan pitemmän ajanjakson kuluessa syntyneet pettymykset ja taloushuolet. (Pietiläinen 2005, 47 ks. Frese & Mohr 1987).

4.1 Pitkäaikaistyöttömyys

Tilastokeskuksen määritelmän mukaan pitkäaikaistyötön on henkilö, joka on ollut yhtäjaksoisesti yli vuoden työttömänä. Joulukuun lopussa yli vuoden yhtäjaksoisesti työttömänä olleita pitkäaikaistyöttömiä oli 57 000 työ- ja elinkeinoministeriön työllisyyskatsauksen mukaan. Samana kuuna 104 436 henkilöä työttömistä oli sijoitettuna johonkin toimenpiteeseen, kuten työharjoitteluun tai kuntouttavaan työtoimintaan tai työllistettyinä muilla työllistämistukitoimenpiteillä. (Työ- ja elinkeinoministeriö, työnvälitystilasto)

Lama kymmenkertaisti pitkäaikaistyöttömyyden Suomessa 1990-luvulla. Taloudellisesta kasvusta huolimatta pitkäaikaistyöttömyyden määrässä ei ole tapahtunut suurta muutosta. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 11.). Pitkään työttömänä olleet eivät pääse helposti enää takaisin avoimille työmarkkinoille. Erityisesti laman aikana työttömiksi jääneistä pitkäaikaistyöttömistä suuri osa siirtyi aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan piiriin.

Kari Vähätalon (1998) mukaan työttömyyden keskeinen syy on meneillään oleva yhteiskunnallinen muutosprosessi siirtymiseen vanhasta modernisuudesta uuteen. Useat

matalan koulutustason työpaikat ovat vähentyneet, työmarkkinat ovat muuttuneet joustaviksi ja teknologian kehitys on muuttanut työelämää valtavasti. Osalla sopeutuminen kokoajan muuttuviin työelämän vaatimuksiin ei ole onnistunut ja heikoimmassa työmarkkina-asemassa olevat ovat syrjäytyneet työmarkkinoilta.

Pitkäaikaistyöttömyyttä analysoidaan useissa tutkimuksissa yhteiskunnan rakenteiden, työmarkkinoiden ja instituutioiden näkökulmasta. Toisaalta myös mikrotasolta eli pitkäaikaistyöttömien yksilötason käyttäytymistä. Vähätalo (1991, 15.) on määritellyt tutkimuksessaan pitkäaikaistyöttömyyden sosiaalisen huono-osaisuuden prosessien ”risteysasemaksi”. Vähätalo on esittänyt tutkimuksessaan (1991, 18.) mosaiikkiteorian, jossa tarkastellaan yksilöiden ja ryhmien ja heidän alakulttuuriensa merkitystä huono-osaisuuden ilmiöiden muodostumisesta. Pitkäaikaistyöttömien joukko on jaettu Vähätalon (1991) tutkimuksessa alaryhmiin elämäntilanteiden mukaan. Työttömyyden vaikutukset näyttävät niissä eriytyvän elämäntilanteiden mukaan. Esimerkiksi rakennemuutoksessa uloslyöty ammattilaisen, laita-asujien ja perhehoidosta vapautuneiden naisten tai päihdeongelmaisten pitkäaikaistyöttömyyden selittävät tekijät ja työttömyyden seuraukset ja vaikutukset voivat olla hyvin erilaisia. Toisilla painottuvat ulkoiset elämänhallinnan ongelmat, toisilla sisäiset. (Vähätalo 1991, 72.)

Tutkimuksissa on kumminkin havaittu, että työttömyyden pitkittyessä työnsaanti vaikeutuu, työttömyyden kielteiset vaikutukset psyykkiselle terveydelle lisääntyvät ja monet muut ongelmat ja kriisit seuraavat toisiaan. Miten paljon ja millä mekanismeilla työttömyys tuottaa huono-osaisuutta ja yhteiskunnan vakautta uhkaavia seurauksia, ei ole kuitenkaan yksiselitteistä. Vähätalo tarkasteli huono-osaisuutta kolmiportaisesti: uloslyönnistä, syrjäytymisestä ja tilapäisestä karsiutumisesta. (Vähätalo 1998, 58 -59.)

Myös Kortteisen ja Tuomikosken tutkimuksessa korostettiin, että työttömyys on entistä lujemmin kiinni huono-osaisuudessa, joka liittyy nimenomaan työttömyyden pitkittymiseen. Huono-osaisuus työttömien keskuudessa on lisäksi kasautunut sellaisille ihmisille, joiden lähtöasema eli työttömyyttä edeltävä työmarkkina-asema on ollut keskimääräistä heikompi. Lähtöasemaltaan huono-osaiset myös selviytyvät työttömänä lähtöasemaltaan hyväosaisia heikommin ja heidän osuutensa työttömien keskuudessa kasvaa työttömyyden pidetessä. Sosiaalisen tuen puute, talouden pettäminen ja heikkenevä terveys kytkeytyvät työttömyyden pitkittymiseen ja toisiinsa. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 166, 174–175.)

Jo ennen 1990-luvun lamaa suomalaisessa yhteiskunnassa oli erotettavissa suppea syrjäytyneen tai huono-osaisen väestön ryhmä, josta puhuttiin sosiaalihuollon pitkäaikaisasiakkaana tai vaikeasti työllistettävänä. Vähätalo (1998) ennusti rakennemuutokset ja joukkotyöttömyyden aiheuttaman yhteiskunnan luokkarakenteen vuosille 2000 - 2010 jakautumista euromenestyjiin, sinnittelevään kansaan ja putoavaan alaluokkaan. (Vähätalo 1998, 169.)

Sinnittelijät ovat osa taloudellista niukkuus- ja tinkimiskulttuuria. Putoava alaluokka taas uhkaa syrjäytyä monilta elämän osa-alueilta ja heille on usein kasaantunut monenlaisia ongelmia kuten alkoholismi ja asunnottomuuden ongelmia. Putoava alaryhmä koostuu hajanaisista ryhmistä, joiden on vaikea saada tukea mistään ja heillä köyhyys on syvintä.

Jotkin Vähätalon arviot pitävät varmasti paikkansa. Eriarvoisuus ja kuilu esimerkiksi euromenestyjien ja putoajien välillä on kasvanut. Suomalaisten jakautuminen kahteen kastiin on voimistumassa. Tänä päivänä monella mukaan ovat tulleet velka- ja pikavippiongelmat ja elämä on yhtä sinnittelyä ja selviytymistä taloudellisista huolista. Suuri joukko on jäänyt perusturvan varaan elämään ja monen työttömän työelämään takaisin pääsy on epätodennäköistä. Pahimmillaan putoavan alaluokan ongelmat, jossa myös köyhyys on syvintä, näyttäytyy asunnottomuutena. Vapaaehtoissektorin merkitys on kasvanut, kun julkisten palveluiden apu ei riitä.

Monet työttömistä kuuluvat sosiaalipolitiikan toimenpiteisiin eivätkä työvoimapolitiisiin kohderyhmiin (Jaskari 2008, 108). Osa pitkäaikaistyöttömistä on työkyvyttömiä, osa kuntoutuksen ja erilaisten terveys- ja sosiaalipalveluiden tarpeessa. Osalla koulutuksen ja ammattitaidon puute taas vaikeuttaa työnsaantia. Osa on vain tilapäisesti pois työelämästä, kun työnhaku ja tarjonta eivät kohtaa. 1990-luvun laman aiheuttaman pitkäaikaistyöttömien joukon lisäksi tämän vuosikymmenen laman ja taloudellisten laskukausien aiheuttamat irtisanomiset ja nuorten työttömyys on lisääntynyt ja ne uhkaavat myös pitkittyä. Nykypäivänä erilaiset toimeentulovaikeudet, holtiton kulutus ja velkaongelmat ovat yleistyneet ja uudet termit kuten uusavuttomuus nostetaan esille etenkin nuorten vaikeuksista puhuttaessa.

Kaikki haastateltavani olivat työttömyysaikana etsineet aktiivisesti töitä. Pisimpään työttömänä ollut kertoi kuitenkin luovuttaneensa työnhaun jossain vaiheessa. Haastatteluhetkellä yksi haastateltava oli työharjoittelussa, kaksi työllistettynä palkkatuella ja yksi kuntouttavassa työtoiminnassa. Tuloina heillä kaikilla oli pitkään ollut työmarkkinatuki, peruspäiväraha ja/tai toimeentulotuki. Haastateltavissa oli myös suhteellisen nuoria ihmisiä, mikä muistuttaa nuorten työttömyyden uhkasta pitkittyä. Jokaisella haastateltavallani oli yksi tai useampi ammatillinen koulutus.

”ei se helppoa oo.”

Haastateltavani kertoivat selvinneensä taloudellisesti kohtuullisesti, mutta elämä ei ole ollut helppoa. Erilaisia selviytymiskeinoja ja apua on tarvittu. Työttömyydestä selviytymistä tarkastelen enemmän selviytyminen -luvussa.

Väheksymättä omanarvontuntoon ja ajankäyttöön liittyviä ongelmia voidaan jopa väittää, että monet työttömyyden psyykkiset ongelmat ovat yhteydessä köyhyyteen. Erityisen selvästi taloudellisten resurssien riittämättömyyden ongelma ilmenee työttömälle työttömyyden pitkittyessä. Pitkäaikaistyöttömät joutuvatkin tinkimään lähes kaikista arkikulutuksen osatekijöistä. (Vähätalo 1998, 85). Seuraavassa luvussa käsittelen köyhyyttä ja aineistoni tuloksien yhteiskunnallista apua.

5 KÖYHYYS

Pienituloisuusastetta käytetään hyvin usein köyhyyden määrää osoittavana indikaattorina. Tutkimusten mukaan pienituloisuudella on selvä yhteys varallisuuden puuttumiseen ja keskitasoa huonompaan muuhun elintasoon. Niinpä pienituloisuudesta käytetään yleisesti myös termejä ”tuloköyhyys” tai ”köyhyysriski”. Köyhyys on käsitteellisesti epämääräisempi ja kiistanalaisempi kuin pienituloisuus. Määrittelyssä olisi huomioitava tulojen lisäksi varallisuus, kulutustarpeet, velkaisuus ja kenties ihmisten omaa kokemusta kuvaavaa tietoa. Tällaisen tietomäärän kerääminen ja raportointi luotettavasti ja riittävän yksityiskohtaisena on vaikeaa. (Tilastokeskus. Tulonjakotilasto 2009.)

Köyhyyden määrittely ei siis ole yksinkertaista. Kaikki kuitenkin tietävät mitä köyhyys on ja millainen moraalinen merkitys sillä on. Haastateltavani kommentti köyhyydestä viittaa kurjuuteen:

”perinteinen köyhyyttä ja kurjuutta, pyöritään vähillä rahoilla ja nipistellään mistä milloinkin, että jos jotain mukavaa haluaa tehdä”

Kuva köyhyyden paikantumisesta ja vähäisemmässä määrin riippuu käytetystä köyhyysmittarista (Kangas & Ritakallio 2008, 22). Absoluuttisesta köyhyydestä olemme päässeet eroon universaalilla turvajärjestelmällä. Suomessa kuten muissakin vauriissa köyhyyttä tarkastellaan suhteellisen köyhyyskäsitteen avulla. Köyhyys määritellään suhteessa vallitsevaan kulttuuriin ja elinoloihin.

Tutkijoiden keskuudessa on yleisesti ollut vallalla näkemys, että suhteellisen köyhyyden mittauksen lähtökohtana on ajatus siitä, että teollistuneissa yhteiskunnissa ilmenevässä köyhydessä on kyse taloudellisten resurssien puutteesta johtuvasta sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuudesta. Sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että henkilöllä ei ole mahdollisuutta elää ympäröivässä yhteiskunnassa vallitsevalla tavalla. (Kangas & Ritakallio 2008, 3.) Esimerkiksi Peter Townsendin (1979) määritelmä köyhyydestä:

”Yksilöiden, perheiden ja ryhmien voidaan sanoa olevan köyhiä, kun heillä ei ole resursseja, joilla hankkia sellaiset ruokavaliot, osallistua sellaisiin aktiviteetteihin ja omistaa sellaiset elinolosuhteet ja mukavuudet, jotka ovat tavanomaiset tai ainakin laajasti

hyväksytyt yhteiskunnassa, johon he kuuluvat. Heidän resurssinsa ovat niin selvästi keskivertoihmisen tai perheen hallitsemien resurssien alapuolella, että heidät on itse asiassa suljettu tavanomaisten elämäntyylien, tapojen ja aktiviteettien ulkopuolelle.”

Haastatteluissa tuli esille myös rahan niukkuuden vaikutus elää yhteiskunnassa vallalla olevien elämäntyylien mukaan:

”Köyhyyttä on monenlaista, yleisesti tietenkin sitä, että on vähän rahaa. Sehän rajoittaa hirveesti, ei pelkästään sitä, että mitä syö ja mitä on päällä, vaan yleisesti sitä sosiaalistakin elämää. Ei oo varaa mennä sadan kilometrin päähän katsomaan mummua koska se bussilippu on liian kallis, se on kaikista ikävintä. se rajoittaa harrastustoimintaa älyttömästi.-- täytyy tyytyä siihen että käy kävelyllä tai juoksemassa tai jotain muuta edullista. Ei sitä kukaan vähävarainen suomessa kuntosalilla käy.”

”Jotenki se itsensä terveellisesti ravitseminen on aika monelle haaste pienellä budjetilla, jos ei halua syödä euroshopperin lihapullia.”

Haastateltavien määritelmät köyhyydestä pitivät sisällään kurjuutta ja tinkimistä asioista. Lisäksi köyhyyden vaikutus sosiaalisiin suhteisiin ja esimerkiksi terveellisesti elämiseen tulivat esille.

Suomessa puoliviralliseksi köyhyysrajaksi on vakiintunut EU:n käyttämä suhteellinen köyhyysriskiraja. EU:n köyhyysrajan mukaan köyhiä ovat ne kotitaloudet, joiden henkeä kohden lasketut tulot ovat alle 60 prosenttia koko väestön henkeä kohden lasketusta mediaanitulosta. Tutkija Olli Kankaan mukaan viimeisimmän tilaston mukaan köyhyysrajan alapuolella elää runsaat 700 000 suomalaista. Tämän lisäksi köyhyysrajan tuntumassa on joukko kansalaisia, joiden tulot juuri ja juuri ylittävät rajan. Myös nämä ihmiset kärsivät pienituloisuudesta. Pienituloisuuden ja tuloilla selviämisen ongelma koskeekin huomattavasti suurempaa joukkoa kuin edellä mainittu 700 000 hengen ryhmä, Olli Kangas laskee haastattelussa. (Gedik 2009.) Työttömien pienituloisuusaste oli selvästi suurin sosioekonomisista ryhmistä. Lähes joka toinen työtön oli pienituloinen vuonna 2009. (Tilastokeskus)

Köyhyyden mittaaminen tulojen mukaan on vaikeaa, koska siinä ei huomioida kulutusta. Useissa käsitteellisissä analyyseissä on korostettu erityisesti sitä, että köyhyys

merkitsee ennen muuta puutteellista kulutusta. Köyhyys merkitsee taloudellisten resurssien puutteesta johtuvaa sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuutta. Köyhyyden käsitteen mukaisen köyhyyden kriteerinä on täten oltava sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuuden ja taloudellisten resurssien puutteen yhtäaikainen esiintyminen. Ruoka, vaatteet, liikkuminen ja vapaa-aika ovat tyypillisiä asioita, joiden hoitamisessa köyhyys näkyy keskeisemmin. (Ritakallio & Kangas 2008, 16.)

”kyllähän ne ruokaa riitti, ja jos sitä vaatetta käyvä välillä ostaa, mutta hupikäyttöön sitä ei hirveesti jäänyt. Se pitää sitten nipistää jostain muualta jos haluaa vaikka käydä katsomassa jotain bändiä tai keikkaa”

”No nuista hupihommista joutu tinkimään, tietokoneen kaikki varaosista, kierrätysosista, polkupyörät kirpputorilta -- mitään uuttahan ei koskaan voi niillä rahoilla ostaa. Jos joskus jotain uuttaa vaatetta niin loppu kuu kaurapuurolla -- sitähan vähän joutuu tinkii joka asiasta”

”kaikista ruuasta, vaateostoksista, autoa ei pysty pitämään”

Haastateltavista kaikki joutuivat tinkimään jostain kulutuksestaan. Työttömien kotitalouksissa 52 prosenttia raportoi tinkineensä kulutuksessa vuonna 2009 eurostatin elinoloja mittaavan indikaattorin mukana. (Moisio 2010, 191.)

Köyhyyttä tarkastellessa on myös huomioitava köyhyyden objektiivinen ja subjektiivinen määrittely. Ihminen voi kokea itsensä köyhäksi ja puutteenalaisiksi, vaikka sitä ei voida osoittaa tai toisinpäin. Vastentahtoisuus köyhyyden kriteerinä löytyy useista määritelmistä. Elämäntapa vaihtelee myös kotitalouksittain ja köyhyyttä tarkastellaan usein elämäntyylien kautta. Pienituloinen ei välttämättä koe itseään köyhäksi.

Yksi haastateltavani kertoi pärjäävänsä hyvin ja hän pohti muun muassa oman elämäntyylin merkitystä siihen miten selviää.

”Kai se köyhyys, aika syvältä kai se on varmasti.”

”varmaan vaihtelee miten elää -- käytän rahaa eri tavoilla ja pärjään vähemmällä”

Useita köyhyysmittareita voidaan jossain määrin moittia epädemokraattisiksi, koska niissä tutkijat asettavat kriteerit ja päättävät, kuka on köyhä ja kuka ei. Sosiaalitutkimuksessa on usein esitetty vaatimus, että huono-osaisten omaa ääntä on kuultava. Köyhyysmittauksessa tällainen äänen antaminen voidaan toteuttaa erilaisilla vastaajan subjektiivisia tunteja luotaavilla kysymyksillä, joissa vastaaja voi itse ilmoittaa, pitääkö itseään köyhänä vai ei. Tällaisen subjektiivisen näkökulman tavoitteena on paikantaa ihmisten tuntemuksiin perustuvat toimeentulovaikeudet. (Kangas & Ritakallio 2008, 15) Haastatteluissani tulee esille juuri tämä mittaustapa. Haastateltavat kokivat itsensä pienituloisiksi, eivät köyhiksi. Kuitenkin he käyttivät välillä itsestään ilmaisua köyhä.

”Lähinnä pienituloinen, ohan niitä köyhempiäki suomessa ja ainakin muualla maailmassa. Sen verran että hengissä pysyy ja vaatteissa pysyy. Ohan se sinä mielessä täällä suomessa hyvä asema, että monessa muussa maassa ei oo tommosta perusturva.”

Merja Kallion haastattelututkimuksessa (2004) *Kuka on köyhä?* selvisi, että köyhyys jäsennetään usein toisaalle, kehitysmaihin ongelmaksi tai alkoholisoituneiden huono-osaisten ongelmaksi, eikä köyhän positioon haluta samaistua. (Kallio 2004, 81.)

Toimeentulotuen tarve saattaa kertoa köyhyydestä enemmän kuin pienituloisuus. Tässäkin voi kyllä syntyä harhaa, koska kaikki eivät välttämättä hae toimeentulotukea, vaikka olisivat siihen oikeutettuja. Toimeentulotuki on suomessa viimesijainen tuki, jota maksetaan, kun muut tulot eivät riitä turvaamaan toimeentuloa. Vuonna 2010 toimeentulotukea myönnettiin 240 257 kotitaloudelle ja 375 152 henkilölle. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2010). Pahimpana vuonna 1996 toimeentulotukea sai kaikkiaan 610 000 suomalaista. Tämän vuosikymmenen laman aiheuttama työttömyys voi tarkoittaa myös toimeentulotukea saavien määrän kasvua tulevaisuudessa, ennusti tutkija Pasi Moisio haastattelussa. (Gedik 2009.)

Yksi haastateltavista sanoi ettei mielellään hae toimeentulotukea ennen kuin kaikki rahat ovat loppu, koska kohtelu siellä häntä kohtaan on ollut epämiellyttävää ja epäoikeudenmukaista.

”kyllä se on aika takkuavaa että ei sitä oikeasti lähde hakemaan sitten vasta kun oikeasti kaikki on loppu”

”mulla on tullut sosiaalitoimistossa semmonen olo, että oisin jotenkin paha ihminen. Sain viimeksi virkailijalta vihaisen palautteen että ei olisi pitänyt ees mittää hafia sieltä ja vihaisesti puhutteli”

”Sosiaalitoimistossa sanotaan aina mulle, et mulla on liian iso vuokra 275 euroa. Pitäisolla muutaman kympin pienempi, mutta mistä täältä löytää halvemman? Mulla kesti melkee vuosi et löysin ees tuon.”

Eräs syy asioimisen epämiellyttävyyteen sosiaalitoimistossa on se, että toimeentulotuen myöntämisprosessissa otetaan kantaa siihen miten vähävaraisen tulisi elää. Kielteinen päätös tarkoittaa, että kyseistä tarvetta ei katsota köyhän ihmisen elämässä tarpeelliseksi tai esimerkiksi kehoitus ostaa vaatteet kirpputorilta kertoo siitä, että asiakkaan ei oleteta näyttävän varakkaalta. (Krok 2008, 157.)

Täytyy myös muistaa, että kuntien sosiaalitoimistojen ohjeistuksissa kohtuullisiksi katsotuissa asumismenoissa toimeentulotuessa on suurta kunnittaista vaihtelua samoin kuin toimeentulotuen myöntämiseen liittyy aina yksilöllistä harkintaa. Harkinnanvaraista toimeentulotukea jätetään usein myöntämättä eikä työttömien taloudellisia huolia oteta vakavasti.

Krokin yksinhuoltajien vähävaraisuutta tutkivassa artikkelissa tuli esille yksinhuoltajien ”kannattaako–asenne” toimeentulotukea haettaessa. Asioiminen sosiaalitoimistossa koettiin myös epämiellyttäväksi nöyryyttävien menettelytapojen vuoksi. (Krok 2008, 154 -156.)

Toimeentulotuen hakemiseen liittyvänä ongelmana pidettiin myös hakemisen hitautta:

”Hiasta se on sielä, aina hirviä ruliassi ja paperisota. Siellä oli enemmän sitä, että jos jotain halus niin hiasta toimintaa ja myöhässä.”

Kiire ja liian pieni työntekijämäärä rajoittaa useissa kunnissa paneutumista aikuissosiaalityöhön. Sosiaalityöntekijät joutuvat usein ammatillisen etiikan ja institutionaalisen toiminnan väliseen ristiriitaan. Yksilön vastuuta, taloudellista voittoa ja tehokkuutta korostava ajattelu on ristiriidassa sosiaalityön ammatilliseettisten periaatteiden kanssa. Työntekijän tulisi asettua asiakkaan oman vastuun sijasta asiakkaan rinnalle tukea antavaksi kumppaniksi, löytää hänen voimavarojaan ja toimia asiakkaan asianajajana ja huolenpidon turvaavana, mutta usein instituution asettamat poliittiset ja taloudelliset rajat ja asiakkaan tarpeet eivät kohtaa. (Välimaa 2008, 176.)

Aikuisten kohtaaminen asettaa haasteita työntekijälle etenkin kun on kyse toimeentulotuesta tai työttömyysturvasta, joiden myöntämiskäytäntöihin liittyy yhteiskunnallista kontrollia. Sosiaalityö ja muu instituutioissa tehtävä asiakastyö edellyttää luottamuksellisen vuorovaikutuksen syntyä. (Krok 2008, 174.) Valitettavasti sellainen suhde ei toteudu aina ja asiakas kokee usein joutuneensa nöyryytetyksi tai väärin kohdelluksi.

Yksi haastateltava kertoi, ettei ongelmia ole ollut ja tukea on myönnetty aina normin mukaisesti. Sosiaalihuollolta oli myös saatu taloudellista tukea jouluaikaan ja sosiaalihuollon apua pidettiin myös tärkeänä.

”sosiaalihuollolta jouluaikaan”

Suomessa työvoimapolitiikka toteuttaa aktiivilinjaa ja esimerkiksi sosiaalityön tehtävä on asiakkaidensa aktivointi (Julkunen 2008, 50). Pitkään työttömänä olleille kunta on velvollinen järjestämään kuntouttavaa työtoimintaa.

”mulle on kyllä auttanu paljon kuntouttava työtoiminta”

Haastateltavalleni kuntouttava työtoiminta oli auttanut paljon. Taloudellisen tilanteen paranemisen lisäksi työtoiminnalla oli vahva sosiaalinen ja psyykinen kuntouttava aspekti. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemän tutkimuksen mukaan kuntouttavan työtoiminnan onkin todettu vaikuttavan positiivisesti hyvinvointiin kuten

sosiaalisiin kontakteihin, elämänhallintaan ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Avoimille työmarkkinoille sen ei ole kovin useasti todettu kuitenkaan vievän. (Karjalainen & Karjalainen 2010, 67.)

Suomalainen yhteiskunta on luottanut hyvinvointivaltion apuun köyhyyden ja huonosuaisuuden ilmiön vähentämiseksi. Köyhyys on myös ajateltu tilapäiseksi ilmiöksi, mutta usein se näyttää jopa periytyvän sukupolvelta toiselle. Lapsiperheiden köyhyys on myös yleistynyt.

Hyvinvointivaltioissa tarkoituksena on ollut taata kaikille kohtuullinen elintaso. Kohtuullinen voidaan ymmärtää toimeentulominiminä tai suhteellisen deprivaaation välttämisenä. Toimeentulominimi viittaa tavoitteeseen taata kansalaisille resurssit kulutustasoon, jolla voi välttää syrjäytymisen yhteiskunnasta. Suhteellisen deprivaaation välttämisenä ymmärrettävä minimitaso viittaa tavoitteeseen turvata toimeentulotaso, joka mahdollistaa täyden osallistumisen yhteiskunnassa tavanomaisiin elämäntapoihin. (Ritakallio 1991, 4.)

”Minusta yhteiskunnan pitäis taata että jokainen ihminen sais koulu- tai työpaikan ja jos ei sitä saa niin silleen, että perusturva vois olla isompi että rahaa ois verran, että ihminen pystyisi syömään terveellisesti ja pitäis taata erilaisia liikunta- ja kulttuuriharrastuksia. Varsinkin se on surullista jos ei pysty edes harrastamaan liikuntaa.”

Kaikilla ei ole mahdollisuutta palkkatyöhön eikä koulutus- ja työpaikan saaminen ole itsestäänselvyys tänä päivänä. Yhteiskunnalta toivottiinkin vähimmäisturvan turvan turvaamista sille tasolle, että ihminen voisi elää paremmin kuten esimerkiksi terveellisemmin.

Haastattelujen tuloksista selvisi, että yhteiskunnalta ei koettu saavan paljon apua, mutta sosiaaliturvajärjestelmää pidettiin kuitenkin hyvänä. Sosiaalihuollolta toivottiin enemmän harkinnanvaraista tukea esimerkiksi vaatteisiin. Yhteiskunnalta toivottiin myös avustusta esimerkiksi matkoihin valintakokeisiin opiskelupaikkaa hakiessa.

”En oo kyllä kokenut yhteiskunnalta saavani mitään apua”

”Kyllä kai se on jonkin laista apua jos nuo tuet ja ilmaset kirjastot -- kyllä sitä löytyy ilmasta virikettä että yhteiskunnan piikkiin voi laittaa, mut ei sen kummempaa apua”

Hyvä yhteiskunta tarjoaa jokaiselle kansalaiselle mahdollisimman hyvät fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset olosuhteet. Se tasapainottaa vahvojen ja heikkojen asemaa ja kaventaa hyvinvointieroja. Oikeudenmukainen yhteiskunta on vapautta, tasa-arvoa ja eriarvoisuuden puutetta. Sosiaaliturvajärjestelmän pitäisi luoda turva riskien varalle. Tuloerot ovat kuitenkin kasvaneet 2000-luvulla ja köyhyys on pitkittänyt ja syventynyt. Nämä ovat ristiriidassa hyvinvointivaltion periaatteiden kanssa.

”No järjestäis töitä enempi.”

Yksi haastateltava toivoi yhteiskunnalta yksinkertaisesti töitä. Valitettavasti täystyöllisyyttä ei saada toteutumaan, vaikka siitä puhutaan. Välityömarkkinoiden tarjoamat työt eivät saisi jäädä yhteen jaksoon, vaan aina pitäisi edetä seuraavalla tasolle kohti avoimia työmarkkinoita. Välityömarkkinoiden tarjoamista töistä pitäisi saada myös kunnon korvaus ja myös mahdollisuus tehdä lyhyempiaikaisempiakin töitä ilman, että omat tulot kärsivät siitä.

Myös yleinen asenne ja suhtautuminen yhteiskunnan osalta työttömiin koettiin kielteisenä ja nöyryyttävänä:

”Oon turhautunu että vähävaraisten ja työttömien ihmisten nöyryyttäminen ja kyykyttäminen sielä luukulla pitäisi lopettaa, se on turhauttavaa koska ei sitä asemaa ole aina niinkö tahallaan hankittu.”

Perusoikeudet takaavat toimeentulon ja huolenpidon. Ihmiset jätetään kuitenkin usein yksin vaikeuksien kanssa ja etsimään apua sieltä mistä sattuu löytymään, vaikka julkisen vallan pitäisi auttaa ihmistä ja löytää hänelle oikeat palvelut ja toimeentulon. (Julkunen 2008, 48.)

Useissa tutkimuksissa työttömät ovat kokeneet työvoimatoimistoissa tai sosiaalitoimistoissa nöyryyttäviä menettelytapoja. Työttömien luukulta luukulle -malli koetaan usein turhauttavana ja nöyryyttävänä. Toimeentulotuen perusosan siirtämistä

Kelalle onkin ehdotettu useasti, jotta asioiminen helpottuisi. Välinpitämätön ja nöyryyttävä kohtelu ei kannusta omista oikeuksista kiinnipitämiseen, eikä auta elämässä selviämässä. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista ei selvästikään aina toteudu.

Puhe köyhistä on puhetta toiseudesta ja puhe toiseudesta sisältää stereotypioita. Stereotypioita, joita liitetään toisiin ihmisiin, on muun muassa heidän mieltämisensä passiivisiksi objekteiksi, kuten työtä vieroksuviiksi ja hyvinvointivaltiota riippuvaisiksi kansalaisiksi. (Krok 2008, 151.) Tällainen ajattelu aiheuttaa myös nöyryyttävyyttä ja negatiivisia kohteluita työttömiä kohtaan.

Köyhyys on jotain mistä pitää selvittää päivittäin. Haastateltavani eivät pitäneet itseään köyhinä, heidän määritelmiensä mukaan köyhyys olisi vielä taloudellisesti ankeampaa ja kurjempaa, ja köyhyyden vaikutukset koskisivat sosiaalisia suhteita ja elämän muita alueilta. Kaikki haastateltavat olivat hakeneet toimeentulotukea, joten se kertoo työttömyysturvan riittämättömyydestä.

Elämme kovien arvojen aikakautta. Raha, tehokkuus ja tuottavuus ovat tärkeitä. Kulutusjuhla ja velkahelvetti ovat arkipäivää monelle. Köyhyys ei ole yhtä kuin pienituloisuus, mutta useimmat pienituloiset, myös työssäkäyvät, joutuvat tinkimään kulutuksestaan. Minimiperusturva, jonka yhteiskunta tarjoaa, on riittämätön niin monien työttömien, perheellisten kuin eläkeläistenkin kohdalla. Taloudellisten resurssien puutteen ohella moni syrjäytyy kohtuullisesta elämäntavasta ja ongelmat lisääntyvät. Hintojen nousu on ollut selvästi esillä viime aikoina. Konkreettisemmin ongelmat näkyvät leipäjonojen kasvuna.

Nyky-yhteiskunnan menosta yksi haastateltavani sanoi:

”-- kulutushysteriaa, mulle ei oo raha ollu ikinä -- se on ollu enemmänkin semmonen hyödyke et jos sitä on niin sitä käytetään mutta jos ei oo niin sitten keksitään jotain muuta. Sehän se ois justtiisa että saatais vähän tasapuolisemmaksi tätä menoa”

”- -joillekin se tuntuu olevan et on työ ja palkkashekin suuruus on ykkösasia elämässä, se ei ole mulle ikinä istunut ja menny jakeluun.”

6 TYÖTTÖMÄN TOIMEENTULO JA PERUSTURVA

Toimeentulon turvaaminen erilaisin tulosiirroin tai vakuutustyyppisin järjestelyin on Suomen kaltaisen hyvinvointivaltion keskeinen ja rahallisesti merkittävin sosiaalipoliittinen toimintasektori. Toimeentulon turvaamiseksi on suomessa rakennettu lukuisia erilaisia ja osittain toisistaan riippumattomia turvajärjestelmiä. On olemassa sosiaalivakuutusluontoisia kaikille tarkoitettuja samansuuruisia etuuksia (pitkäaikaistyöttömien peruspäiväraha), ansiosidonnaisia (työttömyyskorvaus) tilannesidonnaisia (työttömyysturvan etuudet) ja tarveharkintaan perustuva viimesijainen toimeentuloturva, toimeentulotuki. (Simpura 2003, 130.)

”olin liiton päivärähalla ensin, peruspäivärähalla, sitten toimeentulotuella.”

Oikeus vähimmäisturvaan on kirjattu perustuslain 19. pykälään, jonka ensimmäisessä momentissa taataan jokaiselle oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon, mikäli ei itse kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa.

Työttömän työnhakijan perustoimentulo turvataan sekä työttömyyden että työllistymistä edistävien palvelujen, esimerkiksi työvoimapoliittisen koulutuksen, ajalta työttömyyspäivärähalla ja työmarkkinatuella. Työttömyyspäiväraha maksetaan joko peruspäivärahana tai ansiopäivärahana. Työttömyyspäivärahasta ja työmarkkinatuesta säädetään työttömyysturvalaissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö) Työttömyyden pitkittyessä yhä useampi siirtyy ansiosidonnaiselta päivärähalta peruspäivärahalle, jolloin toimeentulotuen käyttö lisääntyy. (Hiilamo & Karjalainen & Kautto Parpo 2004, 96.) Toimeentulotuki on viimesijainen toimeentuloturvan muoto tilanteissa, joissa henkilön tai perheen tulot ja varat eivät riitä välttämättömiin jokapäiväisiin menoihin.

”työmarkkinatuki, sossusta jotakin -- alle tonnin reilusti --”

Suomalainen etuusjärjestelmä on monessa suhteessa hyvä, mutta se on vuosien saatossa kehittynyt monimutkaiseksi. Yhteiskunnan muutokset ovat heijastuneet sosiaaliturvan muutostarpeisiin ja tuki viidakko on koko ajan lisääntynyt. Lisäksi suomalaisen työttömyysturvan perusongelmaksi on muodostunut sen korvaustason mataluus, jonka vuoksi ei olla kyetty välttämään avointa köyhyyttä. (Vähätalo 1998, 114.) Peruspäivärahaa saavien köyhyysriski on moninkertainen muuhun väestöön nähden, ja heidän tilanteensa huonontui 1990- luvulla. (Kangas & Ritakallio 2008, 21.)

Erikoistutkija Pasi Moisio Terveys- ja hyvinvoinninlaitokselta uskoo, että köyhyyden kasvaminen 1990-luvun puolivälin jälkeen selittyy pääosin perusturvaetuuksien jäämisellä jälkeen yleisestä tulokehityksestä. Moisio laskujen mukaan perusturvaetuudet ovat jääneet jo noin 20–30 prosenttia yleisestä tulokehityksestä. (Gedik 2009)

Työttömän asema on kaikilla mittareilla mitattuna yksi pahimmista. Työttömän olot ovat kaikkien mittareiden mukaan heikentyneet 1990-luvulla. Eräs syy muutokseen on se, että työttömien koostumus on muuttunut. Vuonna 1995 valtaosa työttömistä oli oikeutettu ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan, eikä tilanne ollut kovin dramaattisesti huonompi kuin palkkatyöttä olevien. Nyt yhä suurempi osa on pitkäaikaistyöttömiä, joiden oikeus ansiosidonnaiseen työttömyyspäivärahaan on ehtynyt ja valtaosa työttömistä elää perusturvan varassa. Työmarkkinatuki on muiden perusturvaudistuksien tavoin jäänyt jälkeen muun väestön tulokehityksestä. Esimerkiksi 2007 tehdyssä tutkimuksessa todettiin, että toimeentulotuen perusosa on jäänyt jälkeen yleisestä ansiotasosta 25 prosenttia kymmenen vuoden aikana. (Moisio 2008, 270.)

”-- yhteensä verojen jälkeen kelan rahat on semmoset 500 e/kk. Ei paljon kun vuokraan menee 275e/kk. Ei tosiaan jää hirveesti --”

” se oli siinä 400 euroa suunnilleen, ehkä 410, niinkö sen vähennyksen jälkeen--semmoset puolet meni laskuihin. Jäi semmonen vähän yli pari sataa --”

Toimeentuloturvan varsinkin perusturvan riittävydestä keskustellaan paljon. (Simpura 2003, 135- 136). Työttömyysturvan tasoa on syytä tarkastella useammalla kriteerillä. Tällaisia keskeisiä työttömyysturvan arvosteluperusteita ovat muun muassa Burdan mukaan seuraavat: työttömyysturvan korvaustaso, eli työttömyysturvan kyky kompensoida työttömyydestä aiheutuvaa menetystä, työttömyysturvan kesto eli aika jona työttömän on mahdollista saada työttömyysturvaa ja työttömyysturvan kattavuus eli kuinka suuren osan työttömistä työttömyysturva kattaa, toisin sanoen, kuinka moni työttömistä jää työttömyysturvan ulkopuolelle. (Vähätalo 1998, 75)

Laman aikana ja sen jälkeen etuuskien tasoa on laskettu ja perus- ja vähimmäisturvan taso on jäänyt jälkeen muusta tulokehityksestä. 1990-luvulla keskeisimmät sosiaalipoliittiset keskustelut koskivat supistuksia. Leikkauksia on perusteltu muun muassa epäsuotuisilla kannustin vaikutuksilla. Taustalla on ollut ajatus, että palkkatyön ulkopuolella olevien toimeentuloturva on mitoitettu niin hyväksi, että siirtyminen ansiotyöhön ei ole kannattavaa. Uusimmat työmarkkinatuen uudistukset, jotka koskivat aktivointia, velvoittavuutta ja sanktioita tulivat voimaan 2006. (Julkunen 2008, 49.) Erilaiset tulo- ja byrokraloukut aiheuttavat usein ongelmia työttömille. Esimerkiksi pitkään työttöminä olleille, joilla köyhyys ja terveysongelmat nivoutuvat yhteen, etuuskien leikkaus saattaa vain pahentaa huono-osaisuutta.

Tähtääkö työttömyysturva enää järjestelmän päämäärään eli työttömien sosiaaliturvan riittävyteen? Työmarkkinatuen saajista noin kolmannes saa myös toimeentulotukea ja pitkäaikaistyöttömistä kolme neljäsosaa.

Kansalaispalkka on ollut yksi vaihtoehto keskusteluissa. Haastateltavani ajattelivat kansalaispalkasta muun muassa:

”-- aika utopistiselta kuulostaa, mutta siinä ois omat hyötynsä, koska esimerkiksi tässä järjestelmässä nyten jos mää menisin työttömänä kolaa lunta muutaman kerran viikossa niin mää en tienais siitä välttämättä yhtään mitään, koska se leikkattais mun työmarkkinatuesta tavallaan pois.”

”-- tää nykyinen systeemi on semmmonen et yhen tai kahen kuukauen työ ei välttämättä kannatta että saattaa mennä taloudellisesti tappiolle, silleen uskoisin että kansalaispalkka saattaisi toimia paremmin.”

Kansalaispalkkaa pidettiin hyvänä, koska nykyisessä järjestelmässä työttömyys- ja kannustinloukut aiheuttavat ongelmia.

Jos täystyöllisyys ei ole mahdollinen, ansiotyöllä ei voi olla yksinoikeutta yhteiskunnalliseen osallisuuteen, identiteettiin ja toimeentuloon. Kansalais- ja perustulo lähtekin ajatuksesta, jonka mukaan jokaisella on oikeus osuuteen yhteiskunnallisesta vauraudesta omista ansioista riippumatta. (Julkunen 2003, 421)

Vuonna 2010 köyhyys, pienituloisuus ja syrjäytyminen puhuttivat suomalaista yhteiskuntaa. Sama vuosi oli myös Euroopan köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen teemavuosi. Vuonna 2011 herättiin köyhyyskeskustelujen kautta nostamaan perusturvaa. Samaan aikaan ruuan hinta ja asumiskustannukset nousivat, joten korvaus laahaa siltikin jäljessä.

”En tiedä miten se vielä menee mutta en oo missää vaiheessa uskonu että ihmiset oikeesti sais satasen enemmän. Kyllä se aika todennäköisesti leikataan sitten jostain toisesta tuesta pienemmäksi. -- ainakaan nämä jotka elää toimeentulotuella tuskin tulee saamaan yhtää enempää”

”epäilen”

”Kyllähän se monelle vaikuttaa, et on se satasen verran takataskussa enemmän rahaa, pienitulosella se vaikuttaa. -- niinkö sanoin joskus muutaman kympin toivossa käyny tekee hanttihommia niin jos tulle valtioon kassasta niin kyllä ”

Korotus herätti haastateltavissa epäilyksiä, mutta myös helpotusta. Perusturvaa pidettiin haastateltavien mukaan yleisesti riittämättömänä, joten pienikin korotus tulee tarpeeseen:

”On se mulle ollu riittävä, mutta ei se oo kaikille”

”No sanotaanko että se on niinkö tosi tiukassa koko ajan, mutta kyllä pärjää, jos tosi tarkkaan laskee ja silleen -- ku on opiskellessa opetellut kaikki konstit millä säästää, silleen mikä kaikista halvinta ruokaa, ku jaksaa papuja keitellä nii ei siinä mittää”

”No joo, kyllähän se tieteni semmosella käestä suuhun meiningillä on riittävä mutta sitten mielti että ku on ihmisiä, jolla on lapsia ja samassa tilanteessa niin sitten se voi käydä melko ohueksi leivän päälle laittaminen.”

”Ois saanu vähän suurempi olla” (sarkastisella äänensävyllä)

Etuuden riittävyyden mittaaminen on moniulotteinen asia. Kysymys riittävyydestä johtaa kysymykseen riittävyys mihin? Esimerkiksi toimeentulotuen perusosan tavoitteena on kattaa jokapäiväiseen elämiseen kuuluvat menot ja kohtuullisen toimeentulon takaaminen.

Haastateltavieni tulot olivat tai olivat olleet jossain vaiheessa työmarkkinatuki, asumistuki ja välillä toimeentulotuki. Keskimäärin tulot pyörivät viidensadan euron liepeillä. Haastateltavien mielestä etuus ei ole riittävä jos elää ”normaalien” vallalla olevien elämäntyylien mukaan. Lapsiperheiden tilannetta pidettiin pahempana kuin yksinelävien.

Työttömyys tai pienet tulot asettavat huono-osaisuuden hyvinvointivaltiossa samalla myös osaksi hänestä huolehtivaa järjestelmää. Jo pelkällä olemassaolollaan työttömyysturvan karensijärjestelmä tukee vallitsevia käsityksiä työttömistä työtä vieroksuvina työstä kieltäytyjinä. (Vähätalo 1991, 40.)

”Karenssi on välillä tullut aiheetta ja on pitänyt itse selvittää että sen on saanut pois. Tosi monesti on katkennut joku silleen, että ei itse ole kokenut että ois tehnyt mitään väärää, joku paperi on jostakin puuttunut, mut sitä ei oo ees pyyetty.”

Tuleva yhteiskuntatakuu, jonka mukaan kaikille nuorille tulee tarjota koulutus tai työpaikka herättää epäilyjä ja pelkoja nuorimmassa haastateltavassani:

”Oon lopettamassa työharjoittelun parin viikon päästä ja mua pelottaa ku se uus laki tulee (yhteiskuntatakuu) 3kk takuu, mua pelottaa hirveesti että mut laitetaan jonnekin typerälle kurssille, että mieluummin käyttäis vapaa-ajan siihen että tekee jotain oikeesti itelle hyödyllistä, voi olla että karenssia sitten alkaa tulemaan”

Aktivointipolitiikkaan suunnattu kritiikki kohdistuu osittain ja ehkä kärkevimmin lakimuutosten sallimiin ”keppeihin”, joita ovat työmarkkinatuen karenssit ja työmarkkinatuen menetys sekä toimeentulotuen perusosan alennukset. Järjestelmän muuttuminen aktivointi- ja kannustinkeskeiseksi luo siis negatiivisia kannustimia kuten tuensaajan taloudellisen aseman heikentämistä. Työttömyysturvan negatiivisia

kannustinvaikutuksia pidetään usein itsestään selvinä ja työttömyysturvan katsotaan passivoivan ainakin osaa työttömistä. Passivoiva vaikutus on kuitenkin olemattoman pieni. (Virjo & Aho & Koponen 2006, 71.)

Kun työtön ei lähde toimenpiteisiin, evätään jo pieni toimeentulo ja tukea todennäköisesti täytyy hakea sosiaalitoimistosta. Karenssi voidaan pahemmillaan katsoa ihmisen perusoikeuksien loukkaamiseksi. Sosiaaliturvan minimitaso tulee olla kohtuullinen, kuitenkin niin, että työn tekeminen on aina kannattavaa. Taloudellisen kannattavuuden lisäksi on tärkeää huomioida myös erilaisten pitkäaikaistyöttömille suunnattujen tukimuotojen merkitys elämänhallinnalle. Monelle työttömälle avautuu näiden tukimuotojen kautta mahdollisuus päästä osalliseksi työelämään ja työelämän kautta syntyvällä osallisuudella voi olla työttömän elämänhallinnalle suuri merkitys. Ihmisarvoinen elämä edellyttää kuitenkin riittävää toimeentuloa, joten niille, joille työ ei ole mahdollista, tulee turvata riittävä toimeentulon turva.

Pitkäaikaistyöttömyys, köyhyys ja taloushuolet ja siitä mahdollisesti aiheutuva masennus ovat yhteiskuntamme syrjäytymisriskejä ja syrjäytyminen on aina vakava yksilön ongelma, mutta maksaa yhteiskunnalle myös valtavasti. Kannattaisikin panostaa ennaltaehkäisevästi näihin asioihin, koska syrjäytynyt ihminen on menetys niin inhimilliselle, sosiaaliselle kuin taloudelliselle pääomalle yhteiskunnassamme.

7 TALOUDELLINEN HYVINVOINTI

Hyvinvoinnin tutkiminen on haasteellista, ja yksi haasteellisuutta aiheuttava piirre on hyvinvoinnin moniulotteisuus. Hyvinvointia voidaan tarkastella onnellisuuden, hyvän yhteiskunnan tai elämän, tarpeiden tyydytyksen tai resurssien näkökulmasta. Useissa tutkimuksissa hyvinvoinnin on katsottu muodostuvan kokonaisuudesta, johon vaikuttavat läheiset perhesuhteet, taloudellinen turvallisuus, työ, yhteisöllisyys ja ystävät, terveys sekä henkilökohtainen vapaus ja arvot. Hyvinvoinnin on katsottu hyvin yksimielisesti muodostuvan pääsääntöisesti kolmesta osa-alueesta: aineellisesta hyvinvoinnista, terveydestä ja sosiaalisista suhteista. Hyvinvointi konkretisoituu ja näyttäytyy viime kädessä ihmisten tavallisessa arjessa. (Raijas 2008, 4,13.)

Stakes on tutkinut suomalaisten hyvinvointia 2000-luvulla. Tutkimus on keskittynyt laaja-alaiseen hyvinvoinnin kokonaisuuden ja ulottuvuuksien sekä elinolojen seurantaan. Tutkimuksen aihealueita ovat olleet taloudellinen tilanne, koulutus, työ ja työttömyys, asuminen ja asuinympäristö, sosiaaliset suhteet, terveys, sosiaali- ja terveystalouden käyttö sekä mielipiteet sosiaaliturvasta ja hyvinvointipolitiikasta. (Raijas 2008, 5.)

Stakesin tutkimuksessa *Suomalaisten hyvinvointi 2008* todetaan tiivistetysti, että suomalaiset terveys on kohentunut ja elinolot ovat parantuneet, mutta eriarvoistuminen on kasvanut. Työttömyys on edelleen korkealla, tuloerot ja suhteellinen köyhyys ovat kasvaneet. Suomalaiset luottavat hyvinvointivaltioon, mutta sosiaaliturvan tasoa pidetään liian matalana. (Moisio & Karvonen & Simpura & Heikkilä 2008, 19- 20.)

Hirvonen ja Mangelaja (2006) ovat ryhmitelleet onnellisuuteen vaikuttavat tekijät institutionaalisiin, sosiodemografisiin, taloudellisiin ja persoonallisuustekijöihin sekä tilannekohtaisiin tekijöihin. Persoonallisuustekijät, kuten arvot, asenteet ja preferenssit, vaikuttavat siihen, mitä ihminen pitää elämässään tärkeänä, kuinka hän suhtautuu elämään ja millaiset valmiudet hänellä on selviytyä jokapäiväisestä elämästä. Taloudellisilla tekijöillä (tulot) on ihmisten onnellisuuden kokemisessa hyvin keskeinen rooli henkilökohtaisten resurssien kautta. Triandis (2000) on esittänyt, että sosiaalisilla ja taloudellisilla olosuhdetekijöillä olisi eniten vaikutusta hyvinvoinnin kokemiseen. Muutokset ihmisten sosiodemografisissa ominaisuuksissa ja taloudessa saattavat

pakottaa käyttäytymisen sopeuttamiseen, jolloin myös arvostuksen kohteet ja onnellisuuden kokemus voivat muuttua. (Raijas 2008, 11- 12.)

Suomalaisen hyvinvointitutkimuksen keskeinen tutkija Erik Allardt (1976; 1999) on luokitellut hyvinvoinnin ihmisen perustarpeisiin ja niitä vastaaviin kolmeen hyvinvoinnin ulottuvuuteen, joita ovat: elintaso (having), yhteisyyssuhteet (loving) ja itsensä toteuttamisen muodot (being), joista jokainen jakautuu vielä osatekijöihin, kuten elintaso työllisyyteen, tuloihin ja terveyteen. (Saari 2011, 43.)

Kun hyvinvointi asetetaan hyvän yhteiskunnan perustaksi ja sanotaan hyvinvoinnin edellyttävän eräiden tarpeiden tyydyttämistä, ilmaistaan myös sosiaalisia arvoja. Hyvinvointikeskustelu siis pitää sisällään arvoja, jotka ovat tavoittelemisen arvoisia. Taloudelliseen hyvinvointiin liittyy elintaso. Elintaso koostuu niistä aineellisista ja persoonattomista resursseista, joiden avulla yksilö voi ohjata elinehtojaan. Elämänlaatu pitää sisällään sosiaalisten ja itsensä toteuttamisen tarpeiden tyydytyksen. Allardin kolmijakoisessa hyvinvointia tarkastelevassa jaottelussa elintaso on ensisijainen niin kuin Abraham Maslowin (1943) tarvehierarkiassa fysiologiset tarpeet. Alhainen elintaso vaikuttaa koko ihmisen käyttäytymiseen ja sosiaaliseen organisaatioon (Allardt 1976, 28- 41.)

Taloustieteen näkökulmasta tarkastellessa hyvinvoinnin nähdään muodostuvan tavaroiden ja palveluiden kulutuksesta. Hyvinvointia selvitetään tuloja tarkastelemalla. Taloudellista hyvinvointia käsittelevissä tutkimuksissa puhutaan elintasosta elinoloihin ja köyhyyteen. Materiaalinen hyvinvointi on siis yksi hyvinvoinnin osa ja sillä tarkoitetaan elinoloja ja toimeentuloa. Hyvinvoinnin taloudellisia puolia painottavat tutkimukset nojautuvat usein köyhyystutkimuksen perinteisiin. Katja Forssen (1998) tutki köyhyyden ja sosiaaliturvan välisiä yhteyksiä ja selvisi että taloudellisella hyvinvoinnilla on keskeinen merkitys ja yhteys muihin hyvinvoinnin ulottuvuuksiin. (Saari 2011, 150- 155.)

Yhteiskunnassa kaikille kansalaisille täytyy perustuslain hengessä taata kohtuulliseksi katsottava hyvinvoinnin taso. Tämän mukaan julkinen valta on velvoitettu tukemaan kaikkein heikoimmassa asemassa olevia. Hyvinvoivat ihmiset ovat yhteiskunnan keskeinen voimavara, sillä he ovat koko yhteiskuntaa ja sen eri sektoreita hyödyttäviä toimijoita. Suomessa variaatio väestön hyvinvoinnissa on eurooppalaisittain pientä.

Meillä työllisyys ja tulot aiheuttavat eniten variaatiota koetussa hyvinvoinnissa. Alhaisten tulojen, rajoittuneen resurssien hallinnan ja köyhyyden on todettu alentavan mahdollisuuksia toteuttaa itseään elämässä ja sen myötä subjektiivista hyvinvointia. (Raijas 2008, 1,11.) Hyvinvointivaltion tulisi turvata myös kansalaisuuden kokeminen, mikä tarkoittaa toimeentulon turvaamisen lisäksi myös yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksen turvaamista sekä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamista. (Kallio 2004,84.)

Taloudellisen eriarvoisuuden kasvun juurena pidetään 1990-luvun lamaa ja sen myötä syntynyttä rakennetyöttömyyttä. Laman aikana tehtiin myös palveluihin ja tulonsiirtoihin leikkauksia, jotka eivät ole vielä 2000-luvullakaan kompensoituneet. (Juhila 2008, 67.) Taloudellisella hyvinvoinnilla on siis selvä yhteys muuhun hyvinvointiin. Mitä työttömyyden pidentyminen ja taloudellinen ahdinko työttömälle tarkoittaa? Toimeentulo-ongelmat ovat huomattavasti yleisempiä kotitalouksissa, joissa henkilö tai puoliso on työtön. Useissa tutkimuksissa hyvinvoinnin ongelmat liittyvät työttömyyteen ja taloudellisen tilanteen turvalliseksi kokeminen on tärkein mielenterveyteen liittyvä tekijä. Yhtenä merkittävämpänä taloudellisen hyvinvoinnin vaikutuksena ihmiselle pidetäänkin sitä, että huono taloudellinen tilanne heikentää mielenterveyttä. (Poijula & Ahonen 2007, 21.)

8 ELÄMÄNHALLINTA JA SELVIYTYMINEN

8.1 Elämänhallinta

Elämänhallinta on monisäikeinen kokonaisuus, jonka avulla yksilö pyrkii hallitsemaan elämänsä kulkuaan. Elämänhallintaan liittyy hyvin erilaisia yhteiskunnan rakenteita kuten yksilön ulkoisen ja sisäisen elämänhallinnan tekijöitä ja hänen psykofyysisiä kykyjään sopeutua kulloiseenkin yhteiskunnanmuutokseen. (Vähätalo 1998, 54.)

Nykyään epävakaus, epävarmuus ja riskit elämän eri vaiheissa ovat yleisiä. 1990-luvun laman jälkeen työmarkkinat supistuivat ja muuttuivat epävakaaiksi ja joustaviksi. Työttömyys ja monet muut erilaiset riskit ovat yleistyneet ihmisen elämässä.

Eräät tutkijat esittävätkin, että työelämän murros on johtanut elämänhallinnan hajautumiseen muun muassa työn, koulutuksen ja vapaa-ajan suhteissa. (Vähätalo 1998, 46.)

Kuten Jahodan tutkimuksessa selvisi, palkkatyöhön liittyy arvoja, jotka joutuvat uhatuksi työttömyyden myötä. Työttömyys merkitsee työttömälle välitöntä putoamista talouden kentältä ja siirtymistä aikaisempaa ratkaisevammin sosiaalivaltion ja yhteisöjen varaan. Tämä nostaakin esille kysymyksen siitä, pystyvätkö nämä alakentät täyttämään palkkatyöstä vapautuneita sosiaalisten tarpeiden tyhjäksi jääneitä alueita. (Vähätalo 1998, 50.)

Useat 1980-luvun työttömyystutkimukset kertovat, että työttömyyskriisien hallintaa auttavat usein yksilötasoinen sopeutumiskyky ja oma sosiaalinen yhteisö. Myös hyvinvointivaltion eri lohkojen kuten sosiaaliturva-, terveys-, asunto- ja työvoimapolitiikan tukijärjestelmät pehmentävät kriisejä merkittävästi (Vähätalo 1998, 56.)

Pitkäaikaistyöttömyyttä elämänhallinnan näkökulmasta on tutkittu muun muassa Veli-Matti Poutasen (2000) väitöstutkimuksessa ”Elämänhallintaa ilman työtä, tutkimus pitkäaikaistyöttömyyden seurauksista ja niiden hallinnasta Suomussalmella”. Tutkimuksessa tarkasteltiin Suomussalmen kunnan pitkäaikaistyöttömien muodostaman väestöryhmän sisäistä eriytymistä työttömyyteen liittyvien yksilö- ja ryhmätasoisien hyvinvoinnin vajeiden, riskien ja uhkien sekä niiden erilaisten elämänhallintatapojen näkökulmasta. Tutkimuksen mukaan pitkäaikaistyöttömien elämänhallinnan

käytännöissä oli huomattavia eroja. Pitkäaikaistyöttömien heikkoa asemaa työmarkkinoilla selitti pääasiassa työpaikkojen niukka tarjonta, heikko koulutustaso, ikä ja terveydentila. (Alatalo & Paananen 2007, 30.)

8.2 Työttömien selviytyminen

Työttömien selviytymistä ovat tutkineet Suomessa muun muassa Matti Kortteinen ja Hannu Tuomikoski (1998), Minna Kuisma (1994) ja Rauno Pietiläinen (2005).

Selviytymistä psykologisesta näkökulmasta tutkittaessa on käytetty psykologiasta tuttua coping -termiä ja stressiteorioita, koska työttömyys nähdään usein stressiä aiheuttavana tilanteena. Coping -käyttäytymiseksi kutsutaan sopeutumista, jossa ihminen käyttää yhtä tai useaa keinoa selvitäkseen stressiä aiheuttavasta tilanteesta (Pietiläinen 2005, 54.) Lazarus ja Folkman (1984) ovat jakaneet selviytymiskäsitteet tunne- ja ongelmasuuntautuneeseen selviytymiseen (Kuisma 1994, 10).

Pietiläisen väitöskirjassa (2005) työttömien selviytymiskeinoiksi muodostuivat: kotiin ja terveyteen keskittyminen, koulutuksen suunnittelu, ihmissuhteisiin tukeutuminen, aktiivinen työnhaku ja aktiviteetteihin keskittyminen. Lisäksi tuloksista selvisi, että taustatekijöistä ikä, taloushuolet ja työllistymisodotukset olivat yhteydessä psyykkiseen hyvinvointiin ja masennuksen tunteita pahentavat yleisyystulkinta, taloushuolet, alhaiset työllistymisodotukset sekä pettymykset epäonnistuneista aktiivisista selviytymiskeinoista eli työnhakuyrityksistä. (Pietiläinen 2005, 107 -112.)

Kuisman (1994) tutkimuksessa työttömien selviytymiskeinoja olivat kognitiivis-toiminnalliset keinot, emotionaaliset keinot, välttäminen, kasvu, sosiaalisen tuen haku, etäisyyden otto ja palliatiiviset selviytymiskeinot. (Kuisma 1994, 32- 45.)

Kortteisen ja Tuomikosken (1998) tutkimuksessa ”Työtön” työttömänä olo nähdään selviytymiskamppailuna ja työttömyyden vaikutus sosiaalisiin, taloudellisiin ja terveydellisiin ongelmiin tuodaan esille. Tärkeimpänä tuloksena tutkimuksessa selvisi, että kohtuullinen selviytyminen on mahdollista jos työtön löytää elämälleen uuden merkityksen ja kykenee turvaamaan elantonsa.

Työttömien käyttäytymiseen ja sopeutumiseen vaikuttavat monet tekijät. Työttömyyden joukko on heterogeeninen ja se millaisena yksilö kokee tilanteen ja reagoi siihen riippuu yksilöllisistä ja tilannetekijöistä sekä ympäristöön liittyvistä tekijöistä. Ikä, sosiaalinen tausta, kehitystaso, itsetunto ja koulutus sekä työn merkitys elämäntilanteelle vaikuttavat siihen, koetaanko se uhkaksi vai haasteeksi. Useimmiten työttömyydellä on lamaannuttava, passivoiva ja vieraannuttava vaikutus. (Kuisma 1994, 9.) Työttömyys elämäntilanteena voi olla myös mahdollisuus ja oma valinta eivätkä työttömyyden negatiiviset vaikutukset ole selviö.

Taustatekijöillä on merkitystä työttömyydestä selviytymiseen ja sopeutumiseen. Tutkimusten mukaan työttömyyden vaikutukset vaihtelevat erilaisten taustatekijöiden mukaan. Esimerkiksi työttömyyden kesto ja taloustilanne, elämänvaihe ja ikäryhmä, sukupuoli ja perhesuhteet, sosiaali- ja koulutusryhmä ja alueelliset prosessit ja ajankäytön ja aktiivisuuden sopeuttaminen vaikuttavat selviytymiseen. (Vähätalo 1998, 112.)

Tässä opinnäytetyssä tarkoitan selviytymisellä työttömien jokapäiväistä arjen selviytymistä taloudellisen selviytymisen näkökulmasta. Työttömyyden negatiiviset vaikutukset ja heikko taloudellinen tilanne voivat siis edellyttää sopeutumista ja erilaisia selviytymiskeinoja. Yhteiskunnalta ei koettu saavan paljon apua, mutta sosiaaliturvajärjestelmää pidettiin hyvänä. Taloudellisen tuet koettiin kuitenkin riittämättöminä. Haastateltavani käyttivät eniten yksilöllisiä selviytymiskeinoja, joten tässä luvussa tarkastelen niitä, mutta myös järjestöjen apua ja sosiaalista tukea.

Haastateltavani käyttivät selviytymiskeinoina eniten **yksilöllisiä keinoja** kuten edullisia ostoksia ja harrastuksia ja ruuan itse laittamista. Talouden pito, sinnittely, tinkiminen ja asenne kuuluivat myös yksilöllisiin keinoihin.

”Kyl ne munki harrastukset jäi siihe et kävi pyörällä ajelemassa jonku lenkin, kirjastohan on toinen hyvä, kirjoja tulee luettua eikä tarvi maksaa”

Vapaa-ajan harrastukset olivat kaikilla lähes ilmaisia. Kaikki haastateltavat kokivat, ettei maksullisiin harrastuksiin ole varaa.

”Harrastetaan kokkausta, me ollaan keksitty mitkä on ne halvimmat ja terveellisimmät ruuat. Väännetään leipää keskenään -- ja syksyisin marjastetaan”

”-- ostaa semmosta einestä ett ei oo valmisruokaa vaan kokkailee ite, siinä pystyy tosi paljon säästämään.”

”Onhan se silleen just tarkkaan sen ruuankin kanssa että ei sitä mitään juustoja tai lihoja tule ostettua että eikä ees hernekeittoölkkii, opetellu juureksista kokkaamaan, ja sitten dyykkaamaan”

Ruuan itse laittaminen alusta loppuun kuten leivän teko, ja eineksien välttäminen oli kaikilla haastateltavilla tärkeää. Myös luonnon antimien hyödyntäminen kuten marjastus ja sienestys tulivat esille. Myös dyykkaus oli yksi keino säästää rahaa.

”Semmosta jatkuvaa laskelmointia se vaatii tieteenki”

”No sanotaanko että se on niinkö tosi tiukassa koko ajan, mutta kyllä pärjää, jos tosi tarkkaan laskee ”

Haastateltavani käyttivät selviytymiskeinoina tinkimistä ja säästäväisyyttä, vaikka tuloina on vain työmarkkinatuki, asumistuki ja toimeentulotuki ja jotkut haastateltavani lyhensivät myös lainaa. Tämä merkitsee elämistä pienillä tuloilla, mikä on selvästi köyhyysrajan alapuolella. Kukaan haastateltavista ei kuitenkaan kokenut elävänsä köyhyydessä, vaikka ei voinut harrastaa sitä mitä haluaa, eikä välttämättä syödä terveellisesti tai hankkia asioita, joita haluasi tai tarvitsisi. Syynä oli ehkä se, että köyhän position ei haluttu samaistua.

Heidi Krok haastatteli yksinhuoltajaäitien selviytymistä ja selvitti, että säästäväisyys ja luopuminen merkityksellistyivät hyveiksi. Tinkiminen ja luopuminen asioista ja edullisten ostosten etsiminen oli heille keino, joka osoittaa heidän taitavuuden ja hyveellisyyden ja arjen toimivuuden. (Krok 2008, 152 -153.)

Ostoskäyttäytyminen, joka liittyy myös säästäväisyyteen kuten riittävän ja edullisen ostamista olivat kaikilla haastateltavilla merkittävä tekijä. Kaikki joutuvat tinkimään ”hupikäytöstä” ja esimerkiksi ”ryyppäämisen” ei niillä rahoilla olisi ollut edes varaa.

Usein jouduttiin tyytymään epäterveellisempiin valintoihin ruuan suhteen, jotta rahat riittäisivät.

Positiivinen asenne ja ajattelu, että kyllä pärjää ja toivoo tulevaisuudessa löytävänsä työtä ja saavansa parempaa palkkaa tuli esille. Myös ajattelu elämisestä päivä kerrallaan ja tilanteen hyväksyminen tuli esille:

”Oottaa vaan päivää, että tienaa enemmän ja ostaa sitten.”

”Ei se auta ku päivä kerrallaan mennä”

Ajattelu- ja asennekeinot voisivat tässä tapauksessa olla tunnesuuntautuneita selviytymiskeinoja. Tunnesuuntautuneita selviytymisen keinoja tarvitaan toivon ja optimismin ylläpitämiseksi vaikeissa tilanteissa. Niiden tarkoitus on muuttaa tilanteiden merkityksiä, vaikka ne eivät muutakaan itse todellisuutta. (Pietiläinen 2005, 54; Ks Lazarus & Folkman 1984).

Myös työntekoa ja aktiivisuutta käytettiin selviytymiskeinona:

”Sillon tehtiin sukulaisilla ja tuttaville semmosia viidenkymppin urakoita et joku autotallin katto käyä laittamassa tai vastaavaa, vähän niinkö hissun kissun pitää raapia kympejä jostain kasaan.”

Myös omista oikeuksista jouduttiin taistelemaan työttömyysturvaa ja toimeentulotukea hakiessa ja saadessa, jotta oikeutettua tukea saatiin eli selviytymiskeinona jouduttiin käyttämään taistelua omien oikeuksien eteen:

”Ei pysy kärryillä omista asioista -- Hyvin usein jokaisesta päätöksestä joutuu valittamaan että se kirjoitetaan uudestaan -- Se on välillä tosi turhauttavaa inttämistä.”

”Karenssi on välillä tullut aiheetta ja on pitänyt itse selvittää että sen on saanut pois.”

Työnteko ja omien oikeuksien puolesta taistelu ovat omaa aktiivisuutta ja suoraa toimintaa. Ne voitaisiin nähdä ratkaisukeskeisenä selviytymiskeinona. Folkmanin ja

Lazaruksen (1980) mukaan ratkaisukeskeisiä tapoja ovat tiedon etsiminen, avun hakeminen, toiminnan estäminen tai suora toiminta. (Pietiläinen 2005, 55.) Kuisman (1994) tutkimuksessa kognitiivis-toiminnalliset selviytymiskeinot oli työttömien eniten käyttämä selviytymiskeino. (Kuisma 1994, 34.)

Aktiivisten ja toiminnallisten keinojen on todettu auttavan tehokkaammin kuin tunnesuuntautuneiden keinojen, mutta akuutissa työttömyystilanteessa ainakin vähäisen työvoiman kysynnän oloissa aktiiviset selviytymiskeinot, kuten työnhakuaktiivisuus näyttävät lisäävän psyykkistä pahoinvointia. (Pietiläinen 2005, 63.)

Krokin yksinhuoltajien selviytymistä käsittelevässä artikkelissa nousi esille yksinhuoltajien taistelu, taiteilu ja neuvottelun asenteet työvoimatoimistossa ja sosiaalitoimistossa asioidessa. Taiteilu on muun muassa sitä, että tietää miten järjestelmässä kuuluu toimia. (Krok 2008, 167.)

Yksilöllisten keinojen lisäksi kaikki olivat saaneet **apua järjestöiltä tai ruoka-apua kolmannelta sektorilta:**

”Oon hakenut kyllä ja jos sattunut niille kulmille missä ruoka kasseja on jaettu nii kyllähän se aina vähän auttaa, säästää yhen kauppareissun verran rahaa.”

”Täältä oon saanu ruoka-apua, että ei ole tarvinnut roskiksia penkoa aikoihin”

Sosiaalisten järjestöjen toimintakenttä on monipuolinen ja ne tarjoavat apua ja tukea eri ihmisryhmille monella tapaa. Niillä on tärkeä rooli suomalaisessa yhteiskunnassa hyvinvoinnin turvaajina ja lisääjinä. Ne tuottavat arviolta 17 % kaikista sosiaalipalveluista. Myös kirkon diakoniatyö on vahvistunut laman seurauksena ja julkisten suojaverkkojen heikennyttyä. Aineellisen ja taloudellisen auttamisen lisäksi diakoniatyössä korostetaan ihmisen kokonaisvaltaista kohtaamista. (Juhila 2008, 40.)

Kirkon lisäksi esimerkiksi pelastusarmeija, uskonnolliset yhteisöt, Suomen punainen risti ja työttömien yhdistykset tarjoavat ruoka-apua.

Laman aikana leipäjonot ja myöhemmin ruokapankit paljastivat puutteita suomalaisen hyvinvointivaltion suojaverkossa ja alettiin puhua julkisesti nälästä. Nykypäivänä leipäjonot ovat yleisiä ja niiden apuun turvaututaan hyvinkin erilaisissa elämäntilanteissa. Kaikkia hakijoita yhdistää kumminkin se, että leipäjonon auttaa selviytymään niukasta arjesta. Anna-Mari Siikki tutki artikkelissaan leipäjonossa käyvien ihmisten tilanteisiin. Ruuanhakijoista (N=156) 55 % oli tuloina työmarkkinatuki. Tämä ryhmä joutui tavallisesti turvautumaan myös toimeentulotukeen. (Siikki 2008, 133- 135.)

Perusturvan tuolla puolen tapahtuu siis paljon epävirallista auttamista. ”Sosiaalista työtä” tekeviä kolmannen sektorin yhteisöjä on tuhansia. Julkisen sosiaaliturvan ja epävirallisen avun suhde herättääkin kysymyksiä perusturvan ongelmista. (Karjalainen 2000, 86- 102.)

Työttömien valtakunnallisen yhdistyksen puheenjohtaja Lea Karjalainen kirjoitti TVY:n sivuilla, että vuokrien ja elintarvikkeiden hintojen nousu vaikeuttaa pienituloisten työttömien selviytymistä jokapäiväisestä elämästä. Leipäjonot ovat kasvaneet ja köyhyyden lisääntyminen on selvästi näkynyt myös työttömien yhdistysten työssä avunhakijoiden määrien nousuna. Stakesin tekemän selvityksen mukaan toimeentulotukea tarvitsevat kansalaiset eivät osaa hakea apua kuntien sosiaalitoimesta, ja tukea jää vuositasolla hakematta tuhansia satoja tuhansia euroja. (Karjalainen 2011)

Leipäjonot, köyhyys ja ruokapankkien yleistymisen ovat herättäneet keskustelua köyhyydestä ja se on edelleen politiikan suurimpia haasteita.

Sosiaalinen tuki oli tärkeää vertaistuen kannalta ja taloudellisen avun kannalta:

”Lähinnä henkistä tukea omilta työttömiltä kavereilta”

”Itte pärjään älyttömän hyvin vaan sillä että mää oon saanu aikanaan sukulaisilta käytettynä kaikki huonekalut ja mulle lahjoitetaan hirveästi käytettyjä vaatteita -- mutta jos pitäis itte ostaa kaikki niin kyllä ois sitten oikeesti ongelmisaa”

Avun hakemisella selviytymisen mekanismina tarkoitetaan ihmisen yrityksiä parantaa omia elämänongelmiaan hakemalla sosiaalista tukea ja apua muilta ihmisiltä. Tukea voivat tarjota läheiset ihmiset (puoliso, perhe, ystävät) ja ammattiauttajat, mutta prosessi on molemmissa tapauksissa samanlainen. (Pietiläinen 2005, 58; ks. Wills 1987)

Epävirallisella läheisavulla on aina ollut suuri merkitys yhteiskunnalle ja yksilöille. Sukulaisten ja ystävien taloudellinen ja muu tuki on kansalaisille edelleen tärkeää, etenkin naisille. Tilastokeskuksen Stakesille keräämässä hyvinvointi ja palvelut 2006 kyselyssä selvisi, että keskustelutukea sukulaisiltaan oli saanut noin 30 % vastaajista ja taloudellista tukea noin 15 %. (Kattainen & Muuri & Luoma & Voutilainen 2008, 226.)

Taloudellisen avun pyytäminen läheisiltä voi olla myös epämiellyttävää. Siihen voi liittyä esimerkiksi häpeää.

”-- joskus äitiltä tai siskolta apua -- en oo hirvesti niihin varautunut ja oon maksanu monesti takasinkin.”

Kuisman tutkimuksessa 42 % ei ollut kysynyt lainkaan neuvoja sukulaisiltaan ja ystäviltään. Sen sijaan emotionaalista tukea kuten lämmön ja ymmärryksen osoitusta oli haettu enemmän. (Kuisma 1994,43.)

Yhdessä haastattelusta nousi esille myös yhteisöllinen selviytyminen, joka liittyy myös avun saamiseen läheisiltä. Haastateltavat kertoivat taloudellisessa ahdingosta selviytymisestä käyttäen ”me” tai ”yhdessä” muotoa:

”Väännetään leipää keskenään ja papupihvejä”
”Säästän rahaa ukon kanssa -- harrastetaan kokkausta -- me ollaan keksitty, mitkä on ne halvimmat ja terveellisimmät ruuat.”

Kortteisen & Tuomikosken (1998) työttömien selviytymistä käsittelevässä tutkimuksessa tuli esille yhteisöllisen ankkuroitumisen merkitys taloudellisen selviytymisen kannalta ystävyysuhteet toimivat puskurina, jotka pehmentävät työmarkkina-aseman aiheuttamaa mahdollista köyhtymisen vaikutusta. Kaurapuurokin voi olla herkullista jos se on rakkaudella tehtyä. Yhteisöllisyys ei ole ainoastaan selviytymiskeino vaan myös sisältää kriittistä potentiaalia. Yhteisöllinen rakenne saattaa irrota talouden vaateista ja alkaa elää omaa elämäänsä. Selviytyminen saattaa olla

parhaimmillaan niin taitavaa, että työttömyysturvajärjestelmän näkökulmasta se saatetaan tulkita ongelmaksi. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 137.)

Yksi haastateltava sen sijaan sanoi pärjäävänsä hyvin eikä hän tarvinnut erityisemmin apua muilta tai yhteiskunnalta:

”En tarvinnut apua pahemmin -- mun mielestä pärjäsin niilläkin rahoilla --.”

”Käytän rahaa eri tavoilla ja pärjään vähemmällä -- ei mihinkään hirveisiin ostoksiin, kuitenkin on kaikki mitä tarvitsee.”

”Pitää vaan yrittää fiksusti käyttää rahat, ei osta kalleinta eikä ryyppää rahoja, koittaa ite tehdä ruuat eikä osta valmista.”

”Onhan ne joskus ollu rahat sillon tiukassa. Ollu kymmenen euroa ja viikko että tulee seuraavaa. On sillä saanu ne ruuat kuitenkin ostettua, ostaa riittävää ja halpaa.”

Haastateltava korosti myös järkevää ostoskäyttäytymistä, aktiivista itse tekemistä, alkoholin käytön poisjättöä. Rahan käyttö, elämäntapa ja tyytyväisyys siihen mitä on, oli hänen mielestään merkittävä tekijä pienituloisuudesta selviytymiseen.

Työttömyydestä selviytyminen edellyttää muutakin kuin rahaa. Useiden tutkimusten mukaan sosiaaliset suhteet, arvot ja elämän mielekkyyden löytäminen palkkatyön tilalle on merkittävä tekijä. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 167.)

Kulutushysteria ja ihannekansalaisen luominen asettaa paineita monille. Kuinka selvitä ja tyytyä siihen mitä on ja kuinka toteuttaa itseään. Ihmiselle välttämättömät tarpeet elämän kannalta, kuten ravinto, vesi uni ja suoja eivät riitä monelle nyky-yhteiskunnassamme. Tulevaisuudessa uudenlaiset elämäntyyliä ja – muodot saattavat yleistyä ja polarisoituminen työttömien ja työllisten elämäntyylien välillä saattaa voimistua.

Yksilölliset keinot selviytymisessä olivat merkittävässä asemassa kaikkien haastateltavien kohdalla. Lisäksi kolmannen ja neljännen sektorin apu julkisen tuen täydentäjänä oli merkittävä tekijä.

9 PÄÄTÖSLUKU

9.1 Johtopäätökset

Köyhyys on jotain mistä pitää selvittää päivittäin. Haastateltavani eivät pitäneet itseään köyhinä, heidän määritelmien mukaan köyhyys olisi vielä taloudellisesti ankeampaa ja kurjempaa, ja köyhyyden vaikutukset koskisivat myös sosiaalisia suhteita ja elämän muita alueilta. Haastateltavat kokivat itsensä pienituloisina ja elämä koettiin usein olleen raskasta tämän vuoksi. Yksi haastateltava sen sijaan kertoi pärjäävänsä hyvin eikä kokenut pienituloisuuden aiheuttavan suurempia ongelmia.

Pienituloisuus vaikutti muun muassa terveellisten elämäntapojen toteuttamiseen, harrastuksiin, ostoskäyttäytymiseen ja hankintoihin. Pienituloisuuden yhteys myös muuhun hyvinvointiin tuli esille, kuten taloushuolien aiheuttama turhautuneisuus ja masennuksen oireet, ja pienituloisuuden vaikutus sosiaaliseen elämään. Haastatteluiden mukaan elämä siis ei ole ollut pienituloisena helppoa, joten selviytymiskeinoja ja sopeutumista oli tarvittu. En saanut kuitenkaan selville, aiheuttiko itse pienituloisuus vai työttömyyden muut vaikutukset elämään suurempia ongelmia.

Perusturvaa ja sitä koskevaa tulevaa korotusta ei pidetty riittävänä, jos haluaa elää yhteiskunnassa vallalla olevien elämäntyylien mukaan. Kaikki haastateltavat olivat hakeneet toimeentulotukea, joten se voi kertoa työttömyysturvan riittämättömyydestä. Toimeentulotuen hakemista jotkut pitivät vaikeana nöyryyttävien, hitaiden ja monimutkaisten hakemismenetelmien vuoksi. Sosiaalityöltä oli toivottu myös enemmän tukea, esimerkiksi harkinnanvaraista toimeentulotukea silloin, kun taloudellinen tilanne oli ollut hankalin.

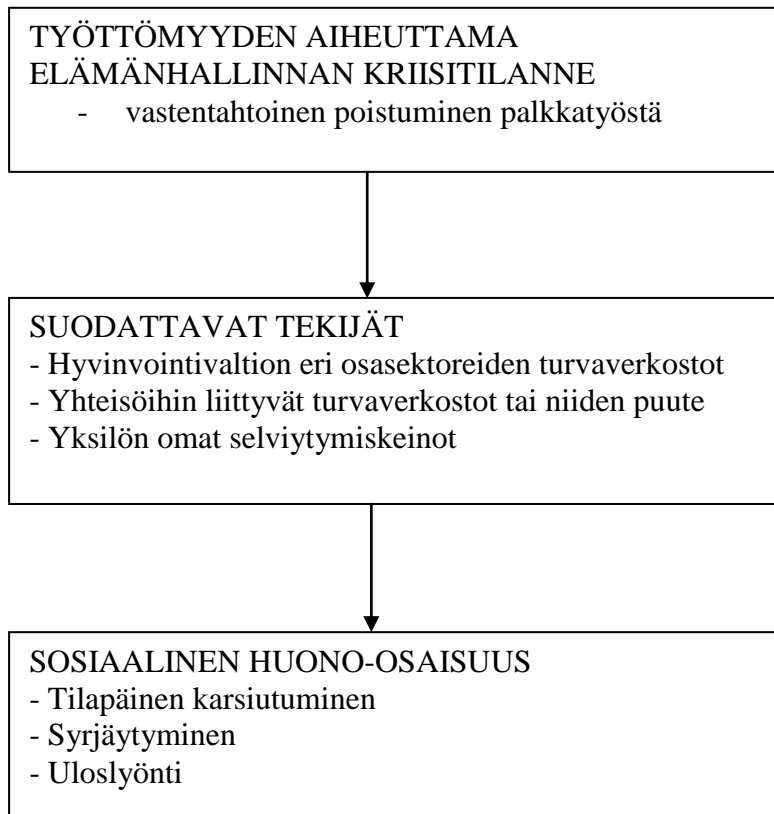
Työttömien taloudellista selviytymistä vähävaraisuudesta kutsun arjen jokapäiväiseksi selviämisen strategiaksi. Haastattelujeni tuloksien pohjalta voidaan tehdä johtopäätöksiä kuten, että työttömien selviytymisen pohja on sosiaaliturvajärjestelmällä ja kansalaisyhteiskunnan ja yhteisöjen avulla, mutta taloudellinen selviytyminen vaatii yksilöllisiä keinoja, jotka lopulta määrittelevät kuinka hyvin työtön selviytyy. Eriikäiset ja erilaiset ihmiset, mutta kaikki työttömänä pitkään olleet ovat selvinneet melko hyvin, kun ovat keksineet arkeensa muuta tekemistä ja omilla yksilöllisillä keinoilla saavat rahat riittämään elämiseen. Säästäväisyys, tinkiminen, ruuan itse tekeminen ja oma aktiivisuus olivat tärkeitä yksilöllisiä selviytymiskeinoja. Sosiaalinen tuki ja

taloudellinen apu läheisiltä ja muilta auttajilta kuten ruoka-apu oli myös tärkeää, joten kolmannen ja neljännen sektorin merkitys julkisen avun täydentäjänä on merkittävää.

9.2 Aikaisemmat tutkimukset

Pitkäaikaistyöttömyyden vuoksi yhä useamman aktiiviväestöön kuuluvan kansalaisen elämänhallinta on joutunut koetukselle, jollaista he eivät ole aikaisemmin kokeneet. Yhä useampi yksilön tai perheen tilapäinen karsiutuminen uhkaa muuttua pitkäaikaiseksi syrjäytymiseksi tai uloslyönniksi. Pitkäaikaistyöttömyys on tyypillisimmillään syrjäytymisriski johon pohjoismainen hyvinvointivaltio ei näytä olevan kovinkaan varautunut. Sosiaalinen perusturvallisuus ei ole enää työmarkkinoiden eikä sosiaaliturva järjestelmä varassa. (Vähätalo 1998, 46.)

Myöskään Kortteisen ja Tuomikosken tutkimuksen (1998) mukaan suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä ei kykene tarjoamaan köyhimmille pitkäaikaistyöttömille riittävää toimeentuloturvaa eikä kansalaisyhteiskunta sisäisiä selviytymiskeinoja. Kaikkia Kortteisen tutkimuksen selviytymistarinoita yhdisti itsellisyyden tavoittelu. Pyrkimyksenä oli hallita omaa taloutta itsellisesti, oli kulutustaso mikä hyvänsä. Kortteisen tutkimustulos oli myös se, että työttömänä voi selvitä pitkäänkin kun yhteisyssuhteet ja talous pysyvät kunnossa.

Kuvio 1. Työttömyyden vaikutusten suodatusmalli. (Vähätalo 1998, 65.)

Vähätalon esittämä työttömyyden vaikutusten suodatusmalli, joka on Jahodan alkuperäisen mallin täsmennys, kuvaa myös aineistoni tuloksia siinä mielessä, mitkä suodattavat tekijät suodattavat työttömyyden kielteisiä vaikutuksia. Työttömyys on kriisitilanne, jossa suodattavat tekijät pehmentävät työttömyyden aiheuttamaa huono-osaisuutta. Suodattavat tekijät sitovat työttömän eräällä tavalla osaksi oman yhteiskunnan rakennetta joka tarjoaa puitteen selviytymiselle ja elämönhallinnalle. (Vähätalo 1998, 65.) Olemme nähneet, että syrjäytymistä ja jopa ulosajoa on tapahtunut työttömyyden myötä. Kaikki eivät selviydy yhtä hyvin. Väliinputoajien ryhmän auttamiseen pitäisikin panostaa.

Makrotasolla kuilu rikkaiden ja köyhien välillä on tosiasia. Eriarvoisuus on kasvanut. Hyvinvointivaltion tulisi turvata myös kansalaisuuden kokeminen, mikä tarkoittaa toimeentulon turvaamisen lisäksi myös yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksen turvaamista sekä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamista. (Kallio 2004, 84.) Toimeentulon, terveyden ja työn turvaaminen tähtää viime kädessä siihen, että ihmiset voisivat selviytyä elämänsä käännteissä. Sosiaalipalvelut tai laajemmin hyvinvointipalvelut unohtuvat helposti näiden turvaamistoimien luetteloista. On paljon

myös sellaista selviytymistä, jossa ei auta raha, työ, terveys eikä terveydenhuoltoon. Arkista apua, ruokapalveluita, kuljetusta ja siivousapua tarvitaan monissa eri elämänvaiheissa varsinkin jos tukena ei ole perhettä, omaisia tai muiden läheisten piiriä. Sosiaalipalvelut auttavat siis turvaamaan siedettävän selviytymisen tason. (Simpura 2003, 145.)

9.3 Pohdintaa

”Vähän pitäis potkia päättäjiä suuntaan, että tehtäis järkevämpiä päätöksiä pienen ihmisen kannalta kattoen, etteivät ne issoimat herrat sielä linnassa pääse mellastaa ihan pankkiirien armoille tätä suomenmaata esim. amerikka. Jäis vähän semmosta solidaarisuutta ja muuta vastaavaa ettei mee kaikki tuohon rahan tavoitteluun ja voiton ja kunnian tavoitteluun, painostusta tuonne päättäviin elimiin.”

Haastateltavani kommentti kertoo juuri aiheen poliittisesta merkityksestä. Yhteiskunnalla on vastuu heikko-osaisista ja hyvinvoivien kansalaisten huolenpidosta. Se millaisia arvoja luomme yhteiskuntaan, vaikuttaa päätöksiin. Nykypäivänä inhimillisyys, kannustus ja motivointi, eettisyys ja lähimmäisistä huolenpito tulisi nostaa esille. Poliitikassa köyhyyden vähentäminen ja eriarvoistumisen pysäyttäminen tulevat olemaan tulevaisuudessakin ensisijaisia asioita. Hyvinvointivaltion tärkeimmät periaatteet: solidaarisuus, kohtuullisuus ja valtiollisuus näyttävät olevan uhattuna.

Viime aikoina Helsingin Sanomien artikkeli pankkiiri Björn Wahlroosin haastattelusta nosti esiin taas keskustelun syrjäytymisestä ja eriarvoisuudesta. Pankkimaailman vallankäyttäjän ja johtajan puheet aiheuttivat kansalaisissa närkästystä. Kansalaisten silmissä suorastaan herralta näyttäytyvän miehen mukaan Suomi on yksi tasavertaisimmista maista eikä Suomessa voida puhua luokkajaoista. Wahlroosin mukaan köyhyys ja siihen liittyvä terveyden heikkeneminen on yksilön piittaamattomuuden ja syrjäytymisen syy, eikä tulojakojen. Toisin sanoen työttömyysturva kannustaa syrjäytymään. (HS 2.2.2012) Wahlroos laukoo kovia syytteitä työttömiä kohtaan. Tämän miehen puheet ja siitä syntynyt keskustelu kertoo kovien arvojen; menestyksen, rahan ja ahneuden vallalla olosta.

Pienituloiset eivät pysty toteuttamaan itseään tai pitämään huolta terveydestään niin hyvin kuin hyvätuloiset. Syy ei ole piittaamattomuus vaan mahdottomuus, koska rahat eivät riitä. Toimeentulon parantaminen on tehty vaikeaksi ja taloudellinen selviytyminen on omien yksilöllisten kykyjen varassa. Perinteinen yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikka ei auta selviytyjiä tarpeeksi. Työttömyysjaksot, tukityöt ja työllisyyskoulutuksen jaksot vaihtelevat ja harvoin siirrytään takaisin vapaille työmarkkinoille.

Nykyään on ollut esillä se, että on aktiivisesti etsitty uusia sosiaalipolitiikan toiminnan mahdollisuuksia. Perinteinen luottamus markkinatalouteen ja valtioon on heikentynyt ja tilalle on tullut kansalaistoimintaa ja kansalaisten omaehtoinen sosiaalipolitiikka, jossa pyrkimyksenä on eläminen ja selviytyminen arkielämästä. Omaehtoinen sosiaalipolitiikka tai elämänpolitiikka edellyttää individuaalisia selviytymisstrategioita ja uudenlaisia sosiaalisia suhteita.

Järjestöt ovat tehneet paljon työtä, mutta köyhyys on myös kuntatyön haaste. Kunnallinen aikuissosiaalityö on usein valikoivaa ja riittämätöntä. Vaikuttamistyö, yhteissosiaalityö, palveluohjaus ja aito välittäminen voisivat olla uusia sosiaalityön muotoja Juhilan (2008) mukaan. Välittävä asiakastyö ja yksilöllisten polkujen etsiminen ja pitkäaikaistyöttömien kuntoutus auttaisivat monien kohdalla. Tämä edellyttää sosiaalipalveluiden, työvoimapalveluiden ja kuntoutukset tiiviin yhteistyön kehittämistä.

Palkkatyön merkitys yhteiskunnassamme on edelleen vahva. Palkkatyön merkitystä ihmisellä voisi miettiä uudelleen.

*”--ilmaistyö on vielä arvokkaampaa se tehdään hyvästä hyvydestään--
joillekin se tuntuu olevan et on työ ja palkkashekin suuruus on ykkösasia
elämässä, se ei ole mulle ikinä istunut ja menny jakeluun.”*

Työ on parasta sosiaaliturvaa, on kuultu useasti. Kaikkea työtä olisi arvostettava. Suomessa on paljon tekemätöntä, arvokasta työtä ja vapaaehtoistyötä. Kenties perustulo tai kansalaispalkka tai jokin aineettoman yhteiskunnan muoto, jossa perustulon päälle on mahdollista tienata työllä verottomasti rahaa, ilman huolta, että työttömän

perustoimentulon taso laskisi, tulee tulevaisuudessa. Ihmiset voisivat joustavammin toteuttaa itseään, tehdä vapaaehtoistyötä ja elää onnellisempina.

Toimeentuloturvan uudistuksia ja perusturvan korotuksia siis tarvittaisiin.

Syrjäytymisen ehkäisyyn oikea ratkaisu ei ole minimiturvan pienentäminen, vaan mahdollisuus parantaa oma toimeentuloaan tekemällä työtä, mahdollisuus kehittää itseään, elää terveellisesti, harrastaa ja toteuttaa itseään myös työttömänä ja tehdä elämästä elämisen arvoisen. Yhteiskunnan arvoissa, työvoimapolitiikassa, sosiaalityössä ja kolmannen ja neljännen sektorin toiminnassa on vielä paljon kehitettävää, jotta syrjäytymiseltä, köyhyydeltä ja eriarvoistumiselta vältytään.

9.4 Työn luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuskeskusteluissa nousee esille kysymys totuudesta ja objektiivisesta tiedosta. Reliabiliteetin ja validiuden käsitteet perustuvat ajatukselle siitä, että tutkija voi päästä käsiksi objektiiviseen todellisuuteen. Tutkimuksen reliabiliteetti tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta. Validius tarkoittaa mittarin tai tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä mitä on tarkoituskin mitata. (Hirsjärvi ym. 2010, 231.). Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuskysymykset nousevat esille, ei niinkään toistettavuus.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kohentaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen suorittamisesta (Hirsjärvi ym. 2010, 232). Opinnäytetyön toteuttamisesta kerroin työn alussa. Olen kuvannut tutkimusprosessin aidosti ja rehellisesti.

Laadullisessa tutkimuksessa validiutta voidaan tarkentaa käyttämällä tutkimuksessa useita menetelmiä. Tutkimusmenetelmien yhteiskäytöstä käytetään nimitystä: *metodologinen triangulaatio*. (Hirsjärvi ym. 2010, 233.) Päästäkseni vielä syvemmälle mitä haastateltavani ajattelevat, tuntevat ja kokevat, olisin voinut käyttää haastattelun lisäksi kyselylomakkeita tai asenneskaaloja.

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa tutkijan omat tulkinnat luovat pohjan aineiston työstämiselle heti analyysin alusta asti. Työn luotettavuuteen on saattanut vaikuttaa

omat ennakkokäsitykset ja oletukset esimerkiksi työttömien taloudellisesta tilanteesta, vaikka pyrin pitämään ne taka-alalla.

Haastatteluaineiston luotettavuus riippuu sen laadusta. Yksi validointitapa on osoittaa lähteiden luotettavuus. Edustavatko haastateltavat jotain ryhmää? Kyllä työttömien ryhmää, mutta täytyy muistaa, että kaikki työttömät ovat erilaisia yksilöitä. Jotkut haastateltavat olivat haastattelutilanteen aikana töissä palkkatuella, mutta pitkään työttömänä sitä ennen olleena, joten tutkimusaineisto oli tutkimuksen kannalta hyvä. Tilanne saattoi vaikuttaa kuitenkin vastauksiin. Sen hetkinen parempi taloudellinen tilanne saattoi vaikuttaa siihen, että työttömyysturvalla eläminen ei enää ollut niin läsnä omassa elämässä, että siitä olisi kertonut täysin realistisesti.

Työttömien joukko on hyvin heterogeeninen. Kaikki ovat yksilöitä ja erilaisia työttömyyteen päätyneet ja työttömyydestä selviytyneet. Käsitteiden: pienituloisuus, vähävaraisuus, köyhyys, pitkäaikaistyöttömyys ja huono-osaisuus käyttö on ollut haasteellista ja niiden käyttäminen on ollut hankalaa tietyissä kohdissa, koska niihin liittyy käsitteinä automaattisia käsityksiä, jotka usein liitetään ongelmallisuuteen tai toiseuteen. Toivon, että en ole loukannut ketään opinnäytetyöprosessin aikana käyttämällä näitä termejä. Omaan arvomaailmaani kuulu jokaisen ihmisen arvostaminen tasavertaisena sosioekonomisesta asemasta riippumatta ja opinnäytetyöni lähtökohtana on ollut työhöni osallistuneiden kunnioittaminen arvokkaina ihmisinä.

Työnkesto ja oma sitoutuminen työhön vaikuttaa luotettavuuteen myös. Pidin tärkeänä saada haastateltavieni ääntä kuulumaan ja herättää keskustelua aina ajankohtaisesta aiheesta kuin arjesta selviytyminen, eriarvoisuus ja työttömyyteen liittyvistä asioista. Niinkin vakava asia, kuin ihmisarvoisen elämän toteutuminen, on mielestäni tärkeä tutkimuksen aihe.

9.5 Jatkotutkimusehdotuksia

Jatkotutkimusehdotuksina esittäisin opinnäytetyöni aiheesta tehtävää laajempaa laadullista tutkimusta. Voitaisiin tutkia esimerkiksi taloudellista hyvinvointia ja sen merkitystä ihmiselle, taloushuolien vaikutusta ihmiselle tai vaikkapa millaisia selviytymiskeinoja eri alaryhmät käyttävät. Kiinnostavaa on myös, miten 2012 voimaan

tullut työttömän perusturvan korotus vaikuttaa elämiseen ja pystytäänkö kasvava eriarvoistuminen ja syrjäytyminen pysäyttämään.

Yksi idea olisi tehdä opas työttömille mihin tulisi ohjeita selviytymiseen pienituloisena.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti 1999. Laadullinen tutkimus. Vasta-paino, Tampere.

Alatalo, Johanna & Paananen, Marja. AKTIVOINTISUUNNITELMA TEHTY.

Kokkolan pitkäaikaistyöttömyys ja aktivointipolitiikka rekisteritietojen valossa 2007.

Jyväskylän yliopisto.

Allardt, Erik 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY, Helsinki.

Eskola, Jari 2010. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston

analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Ps-kustannus, Jyväskylä.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998, 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen.

Osuuskunta Vastapaino, Tampere.

Gedik, Heidi 2009. Köyhyys syö mahdollisuuksia. Julkaistu 17.12.2009

<<http://www.valtiotieteilija.fi/node/84>>.

Helsingin Sanomat 2012. Björn Wahlroos: Suomalainen yhteiskunta kannustaa

syrjäytymään. Luettu 12.2.2012 <<http://www.hs.fi/a1305555482757>>.

Hirsjärvi & Hurme 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö.

Yliopistopaino, Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2010. Tutki ja kirjoita. Tammi,

Helsinki.

Hiilamo, Heikki & Karjalainen, Jouko & Kautto Mikko & Parpo Antti 2004.

Tavoitteena kannustavampi toimeentulotuki. Tutkimus toimeentulotuen

lakimuutoksista. STAKES, Helsinki.

- Jaskari, Harri 2008. Orjatyötä vai kannustavaa aktivointia sosiaaliturvan uudistusta kaivataan. Teoksessa Arajärvi, Pentti & Särkelä Riitta (toim.). Leipää ja lämpöä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki.
- Juhila, Kirsi 2008. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.). Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino, Tampere.
- Julkunen, Raija 2008. Kaikista huolta. Teoksessa Arajärvi, Pentti & Särkelä, Raija (toim.). Leipää ja lämpöä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki.
- Julkunen, Raija 2003. Työ – elämää ja politiikkaa. Teoksessa Helne, Tuula (toim.) Sosiaalinen politiikka. WSOY, Helsinki.
- Kallio, Merja 2004. Mitä köyhyys on? Katsauksia 2004/2 Tilastokeskus, Helsinki.
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti 2008. Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. 61/2008 Sosiaali- ja terveysturvan selosteita. Kelan tutkimuslaitos. Vammalan kirjapaino, Vammala.
<[http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/\(WWWAllDocsById\)/F14309B3950187ACC225745F0034C9F9/\\$file/Selosteita61_netti.pdf](http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/(WWWAllDocsById)/F14309B3950187ACC225745F0034C9F9/$file/Selosteita61_netti.pdf)>.
- Karjalainen, Jouko 2000. Perusturvan tuolla puolen. Teoksessa Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (toim.). Köyhyys ja hyvinvointivaltioin murros. Gaudeamus, Helsinki.
- Karjalainen, Jarno & Karjalainen, Vappu 2010. Kuntouttava työtoiminta – aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa? Empiirinen tutkimus pääkaupunkiseudulta, THL Raportti 38/2010. luettu 2.2.2012. <<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/4aa5eb26-0e0e-4dac-928e-4597d8c7a8d9>>.
- Karjalainen, Lea 2011. Tiedotusteksti. Luettu 3.5.2011.
<<http://www.tvy.fi/index.php/tiedotteet2>>.

Kattainen, Eija & Muuri, Anu & Luoma Minna-Liisa & Voutilainen Päivi 2008.

Teoksessa Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari & Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (toim.) Suomalaisen hyvinvointi 2008.

Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu 1998. Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Tammi, Helsinki.

Krok, Suvi 2008. Vähävarainen yksinhuoltajaäiti etuusjärjestelmässä. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi. Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino Tampere.

Kuisma, Minna 1994. Työttömänä selviytyy: Kartoitus työttömien käyttämistä selviytymiskeinoista ja ammatillisen tuen tarpeesta. Stakes, Helsinki.

KvaliMOTV. Luettu 2.11.2011. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/>>.

Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari & Simpura Jussi & Heikkilä, Matti (toim.) 2008. Suomalaisen hyvinvointi 2008. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Helsinki.

Moisio, Pasi 2008. Köyhyyden ja toimeentulo-ongelmien kehitys. Teoksessa Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari & Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (toim.) Suomalaisen hyvinvointi 2008. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Helsinki.

Moisio, Pasi 2010. Tuloerojen, köyhyyden ja toimeentulo-ongelmien kehitys. Teoksessa Vaarama, Marja & Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari (toim.). Suomalaisen hyvinvointi 2010. Terveystieteiden tutkimuskeskus, Helsinki.

Pienituloisuuden, köyhyyden ja syrjäytymisen mittareista 2011. Tilastokeskus. Luettu 5.1.2012. <http://www.stat.fi/til/tjt/2009/02/tjt_2009_02_2011-01-26_kat_005_fi.html>.

Pietarinen, Juhani 2002. Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus, Helsinki.

Pietiläinen, Rauno 2005. Työttömyydestä selviytyminen. Psykologinen lähestyminen työttömyyteen. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

Pojjula, Soili & Ahonen, Riitta 2007. Irtisanotut. Menetys, muutos ja selviytyminen. Kirjapaja, Helsinki.

Raijas, Anu 2008. Arjen hyvinvointi ja mahdollisuudet sen mittaamiseen. Kuluttajatutkimuskeskus, työselosteita ja esitelmiä 110. Tulostettu 19.4.2011. <http://www.ncrc.fi/files/5157/2008_110_tyoseloste_hyvinvointi.pdf>.

Ritakallio, Veli-Matti 1991. Köyhyys ei tule yksin. Sosiaali- ja terveyshallitus, Helsinki.

Roine, Raili & Seppänen, Eeva-Liisa & Siipi, Anna-Kaisa 1987. Yksilönä yhteiskunnassa. WSOY, Porvoo.

Räsänen, Pekka 2004. Havaintojen mittaus ja aineiston jäsentämisen metodologia. Teoksessa Pekka & Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.) Tutkimus menetelmien pyörteissä.

Saari, Juho (toim.) 2011. Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Gaudeamus, Helsinki.

Siikki, Anne-Mari 2008. Myllypuron ruokajono-esimerkki hyvinvointiköyhyydestä. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja & Silvasti, Tiina (toim.). Toisten pankki. Stakes. Gummerus, Jyväskylä.

Simpura, Jussi 2003. Hyvinvoinnin tasojen ja erojen politiikat. Teoksessa Helne, Tuula (toim.) Sosiaalinen politiikka. WSOY, Helsinki.

Toimeentulotuen vuositilasto 2010. Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2011. THL. Luettu 19.1.2012 <<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Sosiaalipalvelut/Toimeentulotuki/vuositilasto.htm>>.

Tulonjakotilasto 2009. Luettu 17.2.2012. <<http://www.stat.fi/til/tjt/index.html>>.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.

Työllisyyskatsaus, joulukuu 2011. Työ- ja elinkeinoministeriö. Luettu 9.2.2012.
<<http://www.tem.fi/index.phtml?C=98279&s=2613&xmid=4747>>.

Työvoimatutkimus 2011, joulukuu. Tilastokeskus. Luettu 14.2.2012.
<http://www.stat.fi/til/tyti/2011/12/tyti_2011_12_2012-01-24_tie_001.fi.html>.

Virjo, Ilkka & Aho, Simo & Koponen, Hannu 2006. Passivoiko työttömyysturva? Työministeriö, Helsinki.

Vähätalo, Kari 1991. Pitkäaikaistyöttömyyden mosaiikki ja työllisyyslaki. Työpoliittinen tutkimus. Valtion painatuskeskus, Helsinki.

Vähätalo, Kari 1998. Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Helsinki.

Välimaa, Outi 2008. Kunnallisen aikuissosiaalityön rajat ja ammattietiikka pitkäaikaistyöttömien kohtaamisessa. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi. Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino, Tampere.